

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestuse instituut

Finantsarvestuse õppetool

Kai Treier

TÖÖTASUD NING NENDE MAKSUSTAMISEST EESTI JA LÄTI NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Kaidi Kallaste

Tallinn 2014

SISUKORD

ABSTRAKT.....	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. TÖÖJÕUKULDE MAKSUSTAMINE.....	8
1.1. Läti Maksusüsteem ja tööjõukulude maksumuudatused	8
1.1.1. Füüsilise isiku tulumaks	9
1.1.2. Töötasu maksuraamat.....	11
1.1.3. Töötasu maksmine.....	12
1.1.4. Sotsiaalkindlustusseaduse eesmärgid, rakendamine ja maksumäärad	12
1.2. Eesti maksusüsteem.....	14
1.2.1. Tulumaksu moodustumine	15
1.2.2. Töötajate register.....	16
1.2.3. Aktiivne ja passiivne tulu	17
1.2.4. Sotsiaalkindlustusmaksud	19
1.3. Euroopa Liidu maksupoliitika.....	20
1.4. Maksukoormuse uuring.....	20
2. LÄTI JA EESTI TÖÖJÕUKULUDE VÕRDLUS JA MUUTUMINE.....	22
2.1. Probleemi kirjeldus, töö eesmärk ja meetodika	22
2.2. Lätis ja Eestis sotsiaalmaksu võrdlus ja muutumine 10 aasta jooksul	24
2.3. Maksuvaba tulu ja üksikisiku tulumaksumäär Lätis ja Eestis	26
2.4. Töötasu alammäär ja keskmine brutopalk Lätis ja Eestis	28
2.5. Tööjõukulude jagunemine Eestis ja Lätis 2014 aastal	32
2.6. Tööjõukulude võrdluse kokkuvõte ja järeldused.....	34
KOKKUVÕTE.....	36
VIIDATUD ALLIKAD.....	38
SUMMARY	40
LISAD	41
Lisa 1. Sotsiaalmaksu määrad 2003-2014 töötaja ja tööandja osa Lätis ja Eestis.....	41
Lisa 2. Tulumaksumäärad ja maksuvaba miinimum aastas, Lätis ja Eestis aastatel 2003-2014.....	41
Lisa 3. Kuu töötasu alammäär ja keskmine brutopalk	42
Lisa 4. Töötasu alamäära osakaal keskmisest brutopalgast	42
Lisa 5. Reaalne SKP elaniku kohta, muutus protsentides võrreldes eelmise aastaga	42

Lisa 6. Tööjõukulude arvestus Eestis	43
Lisa 7. Tööjõukulude arvestus Lätis	43
Lisa 8. Töötajate rahuloluküsitlus	44

ABSTRAKT

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada võrdlev analüüs töötasude maksustamisest ja keskmiste töötasude muutumisest Eestis ja Lätis. Viimasel paaril aastal on tööjõukulud Eestis võrreldes Lätiga kiiremini kasvanud. Töö eesmärgi saavutamiseks koostati võrdlevad analüüsid keskmise brutopalgaga ning töötasu maksumäärade muutumisest Eestis ja Lätis 10 aasta jooksul. Peamine erinevus tööjõukuludes viimastel aastatel on tekkinud keskmise brutopalgaga vahet. Alates 2011 aastast kui Eesti liitus Euroalaga on brutopalgad Eestis kiiremini kasvanud kui Lätis. Tööandja sotsiaalmaksu osas on Eesti maksumäär tunduvalt kõrgem kui Lätis. Sotsiaalmaksu määr ei ole Lätis oluliselt madalam kui Eestis vaid on jaotatud. Läti on suunanud ligikaudu kolmandiku sotsiaalkindlustuse maksukohustusest töötajale. Pikaajaline tulumaksustrateegia on Lätil ja Eestil sarnane, proportsionaalne tulumaks ja tulumaksumäära alandamine. Tööjõukulude kiire kasv võib muutuda probleemiks tööjõumahukates majandusharudes. Kvalifitseeritud tööjõu puuduses sõltub ettevõtte palgaturu nõudluse ja pakkumise vahekorra.

Võtmesõnad: tööjõukulud, keskmine brutopalk, sotsiaalmaksu määr, tulumaksu määr, töötasu alamäär

SISSEJUHATUS

Maksusüsteem on tänapäeva ühiskonna lahutamatu osa, see on majanduse reguleerimise ja juhtimise instrument, millega tagatakse rahaliste vahendite kogumine riigile. Majanduse globaliseerumine sunnib riikide valitsusi üha enam pingutama, et meelitada investoreid oma riigi territooriumile. Riigi majanduskeskkonna atraktiivsuse üheks näitajaks on maksustamine.

Tööjõumaksudest (üksikisiku tulumaksust ja sotsiaalmaksust) laekuval tulul on oluline osa valitsussektorite kogutuludest, moodustades näiteks ligikaudu poole Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) riikide valitsussektori kogutuludest (Mängel 2013).

Statistikaameti andmetel kasvas Eesti keskmine brutokuupalk 2013. aasta neljandas kvartalis võrreldes 2012. aasta neljanda kvartaliga 7,6% ja oli 986 eurot. Tööjõukulude kiire kasv võib muutuda probleemiks nendes majandusharudes, kus tegevus on tööjõumahukas ja/või vähe lisandväärtust loov.

Ettevõtete kasumimarginaalide pikaajalise vähenemise korral on oht, et kapital liigub riikidesse, kus on võimalik toota konkurentsivõimeliste hindadega ja kus on suurem kasumlikkus. Koos kapitaliga lahkuvad aga ka töökohad. Siseturule orienteeritud ettevõtted saavad kasumlikkust mõningal määral taastada hindade tõstmise teel, kuid selle tulemuseks on kiirem inflatsioon, mis alandab tarbijate sissetulekute reaalselt ostujõudu (Soosaar 2013).

Palgad ja palgainfo on tundlik teema nii tööandjate kui töötajate jaoks. Üheltpoolt on see seotud meie õiglustunde ja väärtustega, teisalt igapäevase heaoluga. Töötaja jaoks on küsimus tema tuludes, tööandja jaoks ressursside ja kulude efektiivses juhtimises. Tänapäevane tööturuolukord on kiires muutumises ja palju on töötasusid mõjutavaid tegureid – majanduses ja rahvastikus toimuvad protsessid, teiste tööandjate käitumine ning inimeste ootused (Seeder 2013).

Töö autor töötab Eesti toitlustusettevõttes, mis kuulub Läti ettevõttele. Viimastel aastatel on tööjõukulude kasv Eesti ettevõttes olnud kiirem ja suurem kui Läti ettevõttes.

Samas on töötajate rahulolematuse taset ja selle palgatõusule Eesti töötajate seas endiselt suurem kui Läti töötajate seas.

Bakalaureusetöö „Töötasud ning nende maksustamisest Eestis ja Lätis“ eesmärgiks on koostada võrdlev analüüs töötasude maksustamisest ja keskmiste töötasude muutumisest Eestis ja Lätis.

Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimiseesmärgid:

- uurida Läti ja Eesti töötasumaksustamist ja koostada võrdlev analüüs;
- võrrelda ja analüüsida maksumäärade muutumist Lätis ja Eestis kümne aasta jooksul;
- uurida ja analüüsida Läti ja Eesti keskmise palga muutumist;
- võrrelda ja analüüsida tööjõukulude jagunemist Lätis ja Eestis.

Käesolevas töös on eelkõige kasutatud võrdlevat uurimismeetodit. Andmeid kogutakse ja võrreldakse ajavoolu eesmärgiga leida seos uuritava probleemiga. Lõputöö keskendub kahe riigi Läti ja Eesti keskmiste töötasude ja töötasumaksude võrdlemisele ja analüüsile. Statistilisi andmeid võrreldakse 10 aasta kontekstis. Andmekogumise meetodina kasutatakse statistilisi andmeid ning väljavõtteid seadustest ja juhenditest. Töö empiiriline osa tugineb Läti ja Eesti statistikaameti ning Eurostati andmetele.

Töö kirjutamisel on kasutatud majandus- ja maksusüsteemide artikleid, majandusuuringute tulemusi ja elektroonilisi ajakirju. Olulise allikana viidatakse seadustele ja statistilistele andmetele.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks ning alapeatükkideks. Esimeses peatükis sisaldab teema teoreetilist käsitlust, tutvustab mõlema riigi maksusüsteemi ülesehitust ja töötasude maksustamist vastavalt seadustele ning juhendmaterjalidele. Esimeses osas on eraldi välja toodud alapeatükk Läti maksuraamatute kohta. Eraldi alapeatükina on välja toodud aktiivne ja passiivne tulu. Passiivne tulu on maksustamise seisukohalt Eestis soodsam ning seetõttu on oluline neid tululiike eristada. Esimese osa viimases peatükis võrreldakse Läti ja Eesti maksukoormust ning kõrvutatakse kahe käsitletava riigi maksusüsteemi Euroopa Liidu (EL) ning maailma riikide omadega, tuginedes rahvusvaheliste uuringute tulemustele.

Teises peatükis esimene alapeatükk sisaldab probleemi kirjeldust, töö eesmärki ja metoodikat. Järgnevatel peatükkidel võrreldakse ja analüüsitakse seadustest ja juhenditest kogutud info põhjal sotsiaalmaksu, tulumaksu ja maksuvaba tulu muutumist aastatel 2003-2014. Statistilistest andmebaasidest kogutud info põhjal Läti ja Eesti keskmise brutopalgaga ja

töötasu alammäära muutumist aastatel 2005-2013. Teise peatüki viimases alapeatükis on kokkuvõtted ja järeldused.

1. TÖÖJÕUKULDE MAKSUSTAMINE

1.1. Läti Maksusüsteem ja tööjõukulude maksumuudatused

Läti maksusüsteemi aluseks on Maksude ja lõivude seadus. 2010. aasta novembris oli Läti sõlminud topeltnmaksustamise vältimise lepingud 48 riigiga, nende hulka kuuluvad näiteks Hiina, Holland, Eesti, Island, Kanada, Leedu, Norra, Poola, Rootsi, Soome, Taani, Tšehhi, Suurbritannia, Ukraina, Saksamaa, Iirimaa, Usbekistan, USA, Armeenia, Prantsusmaa, Horvaatia, Malta, Moldova, Singapur, Slovakkia ja Valgevene.

Läti seadusandluse kohaselt on maksukohuslased Läti füüsilised ja juriidilised isikud ning riigis äriega tegelevad välismaalased ja välismaa juriidilised isikud, neile kehtivad tingimused on sarnased EL-is levinutega. Maksu mittemaksmise või sellega hilinemise korral on ette nähtud viivis, rahaline trahv või administratiivtrahv. Rahalise trahvi suurus on seotud eksimuse korduvuse ja mittemakstud summa suurusega. Kolmandast eksimusest alates on trahvi summaks maksmata jäetud summa. Administratiivtrahv määratakse põhiliselt tuludeklaratsiooni esitamiste hilinemise eest (Ärikeskkond).

Resident on Lätis maksukohuslane, kui ta viibis aasta jooksul Lätis rohkem kui 183 päeva. Mitteresidendid maksavad tulumaksu kõigilt Lätis teenitud tuludelt, kui riikidevahelised lepingud ei sätesta teisiti (Ibid).

Läti valitsuse ja koostööpartnerite – Läti Tööandjate Keskliidu, Läti Kaubandus- ja Tööstuskoja, Põllumeeste Ühenduse ja Läti Kommerts Panga – 2011. aastal koostatud ja allkirjastatud „Maksupoliitika strateegia aastateks 2011-2014“ peamised eesmärgid on:

- tagada maksupoliitika stabiilsus ja prognoositavus;
- parandada riigi majanduse konkurentsivõimet;
- euro kasutuselevõtt 2014. aastal.

Pikaajalise maksureformi kavas oli vähendada üksikisiku tulumaksu. Alates 1. jaanuarist 2013 oli plaanitud vähendada üksikisiku tulumaksu 25 protsendilt 24 protsendile,

2014. aastal 22 protsendile ja 2015. aastaks 20 protsendini. Läti valitsus lükkas 2013. ja 2014. aastal maksumäära langetamise edasi (Tax system...).

2014. aastal tõusis Lätis maksuvaba tulu kuus 65 eurolt 75 eurole, ülalpeetava maksuvaba tulu 114 eurolt 165 eurole ja töötasu alammäär 285 eurolt 320 eurole. Sotsiaalkindlustuse maksumäär vähenes 1 protsendi võrra: töötajate osa vähenes 11 protsendilt 10,5 protsendile ja tööandja tasutav osa 24,09 protsendilt 23,59 protsendile (Latvian Saeima ...).

1.1.1. Füüsilise isiku tulumaks

Maksustamise eesmärgil peavad üksisiku tulumaksu maksuma Lätis nii Läti residendid kui mitteresidendid. Vastavalt Läti õigusaktidele peetakse maksustamise eesmärgil Läti residentideks inimesi, kui:

- nende alaliseks elukohaks on Läti;
- nad on elanud Lätis 183 päeva või kauem mistahes 12-kuulise perioodi vältel või
- nad on Läti Vabariigi kodanikud, kes töötavad Läti valitsuse heaks välismaal.

Eraisikute maksustamisel jälgitakse põhimõtet, mille kohaselt Läti maksumaksjate puhul maksustatakse nende kogutulu ning Läti mitteresidentide puhul maksustatakse vaid nende Läti päritolu tulu ehk Lätile omistatav tulu, milleks on:

- töötasu;
- tulu ametialaste teenuste eest;
- juhatuse liikme tasu;
- intressitulu, välja arvatud Läti, EL-i, Euroopa Majanduspiirkonna (EEA) või võlakirjade intress;
- dividendid;
- intellektuaalomandi maksudest saadav tulu;
- vanametalli müügist saadav tulu;
- muud tulude saamise viisid, mis on loetletud üksikisiku tulumaksu seaduses.

Läti residendi maksuobjektiks loetakse kõiki sissetuleku tüüpe välja arvatud juhul, kui need on määratletud maksuvabadena. Kapitalitulust (maksustatakse dividende, intressitulu ning teisi sarnaseid tulusid, erapensionifondide investeringutelt saadud tulu,

elukindlustuslepingutelt saadud tulu, kulda ning teistesse väärismetallidesse tehtud investeeringuid, valuutavahetus või kaubabörsi turul tehtud tehingute ühikuid) ning vara võõrandamisest saadavast kasust (sissetuleku maksustamise suurus määratakse kindlaks kas varade müügihind miinus varade soetusmaksumus või likvideerimise kvoot miinus investeeringu väärtus) arvatakse Lätis samuti üksikisiku tulumaks maha.

Üldised maksumäärad on järgmised:

- aastasele maksustatud sissetulekule ning töötasule 24%;
- kapitalilt saadavale tulule 10%;
- vara võõrandamisest saadavale tulule 15%.

Kõik eraisikud, kelle on palganud Lätis registreeritud ettevõtte või ettevõtte, mis on Lätis mitteresidente, peavad maksma standardset tulumaksu. Palk hõlmab endas kõike sissetuleku ning töösuhetega seonduvat, sealhulgas tööandja poolt pakutavaid erisoodustusi, preemiaid ning muid hüvesid. Tööandjad peavad tulumaksu kinni pidama töötajate palgast.

Tulumaksu ei kohaldata:

- põllumajandustoodangult ning maaelu turismiteenustelt saadavale tulule, kui see ei ületa 2000 Läti latti (LVL; 1 LVL = 0,703 EUR) ehk 2845 eurot aastas;
- kindlustusseltsidelt saadud kindlustushüvitistele;
- teistele üksikisiku tulumaksu seaduses loetletud sissetuleku allikatele.

Järgnevad kulud arvatakse üksikisiku tulumaksust maha:

- Lätis ning teistes EL-i riikides makstav sotsiaalkindlustuse summa;
- igakuine maksuvaba tulu 75 eurot;
- 165 eurot töötaja ülalpeetavatelt;
- ravikulud, kutseõpe ning hariduskulud;
- tervisekindlustuse sissemakse kindlustusseltsidele;
- autori kulud;
- sissemaksed erapensionifondi Lätis või teistes EL-i liikmesriikides või EEA riikides, see summa ei tohi ületada 10% isiku aastasest maksustatavast tulust;
- kõik teised mahaarvatavad kulud, mis on loetletud üksikisiku tulumaksu seaduses (Personal income tax...).

Maksuvaba tulu saamiseks peab töötajal Lätis olema töötasu maksuraamat.

1.1.2. Töötasu maksuraamat

Läti seaduste järgi saab tulumaksust maha arvata töötaja palga maksuvaba miinimumi tema ja kõikide tema ülalpeetavate kohta. Maksuvaba miinimumi saamiseks peab töötajal olema maksuraamat.

Läti eraisiku tulumaksuseaduse viimaste muudatuste eesmärk oli tagada maksumaksjate registreerimise, tulumaksu laekumise ning tulumaksuvaba miinimumi ja maksusoodustuste korrektse rakendamise kontrollimine, nendega kooskõlas määras valitsus 2012. aastal töötasu maksuraamatule uued tingimused. Töötasu maksuraamatuid väljastab vaid riiklik maksuamet ja igale maksumaksjale antakse unikaalne registreerimisnumber. Uus töötasu maksuraamat sisaldab peale väljaandmise kuupäeva ja registreerimisnumbri ka maksukohustustlase ees- ja perekonnanime ning isikukoodi. Kui töötasu maksuraamat on kadunud või kahjustada saanud, väljastab riigi maksuamet maksumaksja kirjaliku avalduse alusel uue maksuraamatu. Sel juhul tehakse töötasu maksuraamatu esikaanele ja -lehele märke „duplikaat”. Maksuraamatu väljastamise lõiv on 10 latti. Töötasu maksuraamatu kehtivusele ajalist piirangut seatud ei ole. Teave on kirjas töötasu maksuraamatus ja muudatuste registris.

Töötasu maksuraamat on praktilise väärtusega ja sisaldab järgnevat teavet tulumaksuvaba miinimumi ja maksusoodustuste kohta:

- teave ülalpeetavate kohta;
- töövõimetus;
- poliitiline represseeritus;
- rahvuslikus vastupanuliikumises osalemine.

Peale selle on töötasu maksuraamatus teave pensioniõiguse või pensioniõiguse kaotuse kohta. Juhul kui isik on kaotanud pensioniõiguse ja kui töötasu maksuraamat on esitatud sotsiaalkindlustusametile, teeb amet kindlaks õiguse kaotamise kuupäeva ja nõude korral väljastab töötasu maksuraamatu koos vastava märkega maksumaksjale. Juhul kui maksumaksja õigused saada tulumaksuvaba miinimumi või maksusoodustusi on muutunud, esitab maksumaksja asjakohase tõendi riigi maksuametile. Pärast maksumaksja esitatud dokumentide õigsuse kontrollimist ja kinnitamist teeb riigi maksuamet töötasu maksuraamatusse vastava märke või väljastab tõendi maksumaksja maksusoodustuste õiguse muutumise kohta. Selle tõendi alusel lisab tööandja või muu institutsioon, kelle valduses töötasu maksuraamat parajasti asub, vastava märke ka raamatusse.

Tulumaksuvaba miinimumi ja maksusoodustuse saamiseks peab maksumaksja esitama töötasu maksuraamatu kas peatööandjale töösuhte alustamise kuupäeval või enne töötasu väljamaksmist sellele tööandjale, keda maksumaksja peab oma põhiliseks sissetulekuallikaks (sh autori- või litsentsitasude maksmise korral), kuid kes ei ole seotud maksumaksja peamise majandustegevusega.

Maksumaksjad, kes alustavad äritegevusega ja kel ei ole tööandjat, ei pea töötasu maksuraamatut riigi maksuametile esitama, kuid neil peab see olemas olema. Tuleb silmas pidada, et Läti maksuamet kontrollib sel juhul, et tulumaksuvaba miinimumi ei rakendata nii majandustegevusest tulevatele sissetulekule kui ka sissetulekule, mille maksab tööandja, kuna ühesugust maksusoodustust pole võimalik saada kahelt sissetulekuallikalt.

Tööandja kohustus on talle esitatud töötasu maksuraamatute registreerimine ja pidamine. Pärast töösuhte või sissetuleku teenimise perioodi lõppu teeb tööandja või mõni muu vastutav institutsioon töötasu raamatusse vastava märke ning tagastab raamatu maksumaksjale (Salary tax books...).

1.1.3. Töötasu maksmine

Lätis tuleb töötasu maksta kaks korda kuus, kuid pooltevahelisel kokkuleppel võib maksta kord kuus. Suurimad brutopalgad on finants-, avalikus ja transpordisektoris. Väikseimad keskmised palgad on kalanduses, hotellinduses ja kaubanduses.

EL-iga ühinemise järgselt migreerus Läti tööealisest hinnanguliselt 100 000 inimest elanikkonnast tööle välismaale. Neist põhiosa suundus tööle Irimaale ja Inglismaale, sellest tingituna tekkis Lätis mitmel erialal tööjõupuudus. Riigist lahkumine on viimasel ajal peatunud ning viimasel ajal on pigem täheldada lahkunute tagasipöördumist Lätti. Aastatel 2004 kuni 2007/2008 toimus palgade kiire kasv, seoses raskete aegade majanduses on nüüd tendents pigem tööjõu tasu alanemise poole (Ärikeskond). Läti keskmine brutokuupalk oli 2013 aastal 716 eurot kuus, kasv eelnenud aastaga võrreldes 4,6% Läti statistikaameti poolt avaldatud info kohaselt.

1.1.4. Sotsiaalkindlustusseaduse eesmärgid, rakendamine ja maksumäärad

Sotsiaalkindlustus on osa riiklikust sotsiaalse turvalisuse süsteemist. Sotsiaalkindlustus juhtpõhimõtted sätestavad solidaarsuse sotsiaalkindlustuse sissemaksete maksjate ja

sotsiaalkindlustuse teenuse saajate vahel ning sotsiaalkindlustuse fondide kasutamise kooskõlas seadusega ja ainult sotsiaalkindlustusteenuste jaoks.

Sotsiaalkindlustuse liigid on:

- riiklik pensionikindlustus (pensioni kindlustus);
- sotsiaalkindlustus töötuse korral (töötuskindlustus);
- sotsiaalkindlustus tööõnnetuste ja kutsehaiguste korral (tööõnnetuse kindlustus);
- invaliidsuskindlustus;
- raseduse ja sünnituse kindlustus;
- vanemahüvitis.

Sotsiaalkindlustusega kaetud isikute ja tööandjate registreerimine toimub maksuameti maksumaksjate registris vastavalt ministeeriumi määratud protseduuridele. Oma ametlikule asukohale vastavalt registreerib tööandja maksuameti iga töötaja, kes on omandanud, muutnud või kaotanud töövõtja staatuse. Tööandja edastab informatsiooni töövõtjate kohta vastavalt ministeeriumi sätestatud tähtaegadele ja protseduuridele.

Isikud, kes on liitunud pensionikindlustuse, invaliidsuskindlustuse, raseduse ja sünnituse kindlustuse ning vanemahüvitisega vabatahtlikult, registreeritakse sotsiaalkindlustusametis kooskõlas ministeeriumi määratud protseduuridega.

Välismaise tööandja juures töötavad kohalikud töötajad ja välismaise tööandja juures töötavad välismaised töötajad registreeritakse Maksuameti maksumaksjate registris vastavalt tööandja registreeritud asukohale kooskõlas ministeeriumi poolt kindlaks määratud protseduuridega 10 päeva jooksul alates staatuse tekkimisest.

Kui töötaja on kindlustatud kõikide sotsiaalkindlustuse liikide vastu, siis on kohustusliku sissemakse määr 35,09%. Tööandja maksab sellest 24,09% ja töötaja 11%.

Ministeerium sätestab kohustusliku sissemakse määra isikutele, kellele rakendatakse kohustuslikku sotsiaalkindlustust, ning selle jaotamise vastavalt sotsiaalkindlustuse liikidele järgnevas aastaks. Ministeerium sätestab vabatahtliku kindlustuse sissemakse suuruse määra pensionikindlustuse, invaliidsuskindlustuse, raseduse ja sünnituse ning haiguskindlustuse ja vanemahüvitisega jaoks.

Kohustuslik kindlustuse sissemakse on seadusega sätestatud kohustuslik makse erieelarve kontole, mis annab sotsiaalselt kindlustatud isikule õiguse saada seadusega ettenähtud sotsiaalkindlustusteenuseid.

Vabatahtlik kindlustuse sissemaks on vabatahtlik makse, mille isik teeb riiklikusse pensioni eelarvesse ning invaliidsuskindlustuse, raseduse ja sünnituse ning haiguskindlustuse erieelarvesse. See annab makse teinud isikule õiguse saada riikliku vanaduspensionit, invaliidsuspensionit, rasedus- ja sünnitushüvitust, haigus- ja vanemahüvitist vastavalt tehtud sissemaksetele (On State Social...).

7. novembril kinnitas Läti valitsus 2014. aasta riigieelarve, mille kohaselt töötajate sotsiaalkindlustusmaks vähenes 11 protsendilt 10,5 protsendile ja tööandja sotsiaalkindlustusmaks 24,09 protsendilt 23,59 protsendile (Latvian Saeima).

1.2. Eesti maksusüsteem

Eesti maksusüsteem koosneb maksuseadustega sätestatud ja kehtestatud riiklikest maksudest ning seaduse alusel valla- või linnavolikogu haldusterritooriumil kehtestatavatest kohalikest maksudest.

Riiklikud maksud on:

- tulumaks;
- sotsiaalmaks;
- maamaks;
- hasartmängumaks;
- käibemaks;
- tollimaks;
- aktsiisid;
- raskeveokimaks.

Kohalikud maksud kehtestatakse valla- või linnavolikogu määrusega vastavalt kohalike maksude seaduses sätestatud tingimustele. Maksumaksjal on kohustus maksta ainult seadustega ettenähtud riiklike ja kohalike makse maksuseadustes ning valla- või linnavolikogu määrustes sätestatud määrades ja korras (Maksud ja...).

Sarnaselt paljude teiste riikidega maksustatakse Eestis kapitali madalamalt kui tööjõudu. Tulu kapitalist jaguneb jooksvaks tuluks (näiteks intressid, dividendid, rendimaksud, litsentsitasud jne) ning kapitali kasvutuluks (kasu vara võõrandamisest). Kõikide nende tululiikide puhul (üksikute eranditega) on tulumaksumääraks 21%. Muid makse üldjuhul kapitaliga ei seonu (v.a maamaks maaomandilt). Eestis on maksuseadusesse

tehtud mitmeid muudatusi, et elimineerimaks tulude topeltnmaksustamist. Eesti on välisriikidega sõlminud üle 40 topeltnmaksustamise vältimise lepingu.

Kompensatsioon tööjõu kasutamise eest võib esineda erinevates vormides, millest tüüpilisemad on töötasu, erisoodustused ja juhatuse liikme tasu. Kompensatsioon tööjõu kasutamise eest on üldreeglina lisaks tulumaksule maksustatud ka sotsiaalmaksuga 2014. aastal on see 33%) ning töötasu täiendavalt veel töötuskindlustusmaksuga 2014. aastal on maksumäär töövõtjale 2% ja tööandjale 1%) (Tööjõu ...).

1.2.1. Tulumaksu moodustumine

Tulumaks jaguneb kaheks – füüsilise isiku tulumaksuks ning ettevõtte tulumaksuks. Lisaks ettevõtte tulumaksu tasumisele on tööandjal kohustus pidada kinni ja tasuda Maksu- ja Tolliametile ka töötajate tulumaks.

Ettevõtte tulumaksu eripäraks Eestis on ainult jaotatud kasumi maksustamine. Kui kasum investeeritakse uuesti ettevõttesse, on see maksuvaba. Tulumaksu tuleb maksta jaotatud kasumilt, ettevõtlusega mitteseotud kuludelt ja väljamaksetelt ning kingitustelt, annetustelt, vastuvõtukuludelt ja töötajatele tehtud erisoodustustelt. Lisaks sellele on tulumaksuga maksustatud ka ettevõtte kapitali vähendamine, aktsiate või osade tagasiostmine ja likvideerimisjaotise väljamaksmine osas, mis ületab äriühingu omakapitali tehtud rahalisi ja mitterahalisi sissemakseid. Ettevõtte tulumaksu määr 2014. aastal on 21/79 (21%) (Tulumaks).

Füüsilise isiku tulu maksustatakse samuti tulumaksuga ja väljamakseid tehes tuleb kinni pidada ning tasuda tulumaks töötajate brutotöötasult, lisatasudelt, preemiatelt, puhkusetasudelt ja muudelt väljamaksetelt, mida loetakse palgaks. Juhul kui töötaja on teinud avalduse tulumaksuvaba miinimumi arvestamiseks, saab tulumaksu arvestada selle võrra väiksemalt summalt. Füüsilise isiku tulumaksumäär 2014. aastal on 21%. Tulumaksuvaba miinimum on 144 eurot kuus. Lisaks tulumaksule tuleb töötaja tulust kinni pidada ka kohustusliku kogumispensioni makse ning töötuskindlustus-makse. Töötaja brutotulult tuleb tasuda ka sotsiaalmaksu (Tulumaks).

Tulumaksuseaduse (TuMS) kohaselt maksustatakse tulumaksuga residendist füüsilise isiku poolt maksustamisperiodil Eestis ja väljaspool Eestit kõikidest tuluallikatest saadud tulu, sealhulgas:

- palgatulu;

- ettevõtlustulu;
- kasu vara võõrandamisest;
- renditulu ja litsentsitasud;
- intressid;
- dividendid
- pensionid, stipendiumid, toetused, preemiad ja hasartmänguvõidud;
- kindlustushüvitis ja väljamaksed pensionifondist;
- madala maksumääraga territooriumil asuva juriidilise isiku tulu.

Füüsilise isiku maksustatava tulu hulka ei kuulu maksustatavad erisoodustused, kingitused ja annetused, dividendid või muud kasumieraldised. Füüsilise isiku tulu ei ole teise isiku kasuks tehtud dokumentaalselt tõendatud kulu hüvitis ega otsese varalise kahju hüvitis (Tulumaks).

1.2.2. Töötajate register

Riigikogu võttis 26.03.2014 vastu maksukorralduse seaduse muudatused, millega luuakse töötamise register. Muudatuse kohaselt peavad kõik tööd pakkuvad juriidilised ja füüsilised isikud alates 1. juulist 2014 oma töötajad Maksu- ja Tolliametis registreerima. Registreerida tuleb töötamine, millest tekib Eestis maksukohustus ja seda olenemata lepingu vormist. Erandina tuleb registreerida ka vabatahtlik töötamine äriühingus ja FIE juures. Andmed tööd tegeva inimese kohta esitab tööandja Maksu- ja Tolliameti loodavasse registrisse enne inimese faktilist tööle asumist. Haigekassasse enam töötaja kohta andmeid esitama ei pea. Töötamise registris sisalduvad andmed on edaspidi aluseks töötamisega kaasnevate sotsiaalsete tagatiste nagu ravikindlustus, pension, töötuskindlustushüvitis jne. tuvastamisel. Registrit hakkavad kasutama Maksu- ja Tolliamet, Töötukassa, Sotsiaalkindlustusamet, Tööinspeksioon, Haigekassa, Politsei- ja Piirivalveamet ning jääb ära dubleeriv tegevus andmete esitamisel, kogumisel ja töötlemisel (Töötajate...).

Tööandjate halduskoormuse leevendamiseks luuakse lihtsustatud töötamise registreerimise võimalus, kui mingil põhjusel ei ole võimalik kõiki töötajat puudutavaid andmeid koheselt e-maksuameti kaudu registrisse kanda, saab tööandja tööd tegeva isiku töötamise alguse registreerida ka telefoni teel või lühisõnumiga. Lihtsustatud registreerimise võimalust kasutades tuleb tööandjal ülejäänud vajalikud andmed registrisse esitada hiljemalt seitsme kalendripäeva jooksul (Ibid).

Kui töandja jätab töötaja registreerimata, saab maksuhaldur rakendada sunniraha kohustuse täitmisele suunamiseks ning samuti alustada väärteomenetlust. Rahatrahvi ülemmäär registreerimiskohustuse täitmata jätmise eest on füüsiliste isikute puhul kuni 300 trahviühikut ning juriidiliste isikute puhul kuni 3200 eurot (Ibid).

1.2.3. Aktiivne ja passiivne tulu

Passiivne tulu on maksustamise seisukohalt Eestis soodsam ning seetõttu on aktiivse ja passiivse tulu eristamine oluline.

Aktiivset tulu iseloomustab see, et tulu saamise eelduseks on aktiivne tegevus kasumi teenimisel, samas kui passiivse tulu saamise aluseks on üksnes osalus äriühingus. Omanikutulu (passiivne tulu) ehk kapitalitulu on maksustamisel soodsam, selle puhul ei maksta sotsiaalmaksu. Aktiivne tulu tekib töö või teenuse osutamisest ja selle puhul makstakse ka sotsiaalmaksu. Dividenditulu on passiivne tulu, töötasu või juhatuse liikme tasu aga aktiivne tulu. Kahe erineva tululiigi eristamine on oluline seetõttu, et töölepingu seadus ja äriseadustik ei kohusta juhatuse liikmele tasu maksuma. Juhatuse liikme tasu osas töötuskindlustuse seadus ei kehti ja juhatuse liikmele tasu maksmisega seoses töötuskindlustusmaksu ei saa arvestada ega määrata (Dividendide ...).

TuMS-i kohaselt on dividend väljamakse, mida tehakse juriidilise isiku pädeva organi otsuse alusel jaotamisele kuuluvast puhaskasumist ning mille väljamaksmise aluseks on dividendi saaja osalus juriidilises isikus. Seadus eristab selgelt tuluallikast saadava tulu alust – dividendide makstakse osaluse alusel ja seega on tulu allikaks passiivne osalus, mitte aktiivne töö. Selline väljamakse peab olema tehtud kasumist. Eesti juriidilistel isikutel peab majandustegevuse tulem (kasum, kahjum) selguma raamatupidamise aastaaruandest. TuMS-i paragrahvi 50 lõike 1 kohaselt maksab residendist äriühing (sealhulgas täis- ja usaldusühing) tulumaksu dividendide või muude kasumieraldistena jaotatud kasumilt nende väljamaksmisel rahalises või mitterahalises vormis. Tulumaksuga ei maksustata fondiemissiooni korras jaotatud kasumit. Dividendi tunnused, mis eristavad teda muudest väljamaksetest on (Dividendide ...):

- väljamakse teeb juriidiline isik;
- väljamakse tehakse jaotamisele kuuluvast puhaskasumist;
- väljamakse tegemise aluseks on pädeva organi otsus;
- väljamakse saamise aluseks on saaja osalus selles juriidilises isikus.

Juhatuse liikme kohustused tulenevad äriseadustikust, põhikirjast ja juhtorganite otsustest. Juhatuse liige peab ettevõtte juhtimisel järgima, et äriühingu tegevus oleks seaduslik, jätkusuutlik ja kasumlik. Juhtorgani liikmetele omistavate juhtimis- ja järelevalveülesannete hulka kuulub organisatsiooniliste tingimuste loomine selliselt, et äriühing oleks võimeline täitma temal lasuvaid kohustusi. Kui juhatuse liige on tööd teinud tulemuslikult ning äriühing teenib tulu, siis käsunduslepingu regulatsiooni kohaselt tuleb majandus- või kutsetegevuses tegutsemisel maksta tasu, isegi kui selles ei ole kokku lepitud. Äriühingul on kohustus maksta tasu, mis peab vastama äriühingu majanduslikule olukorrale ja juhatuse liikme ülesannetele. Juhatuse liikme tasult tuleb arvestada kõik maksud samamoodi kui töötasudelt, v.a töötuskindlustus. Töötuskindlustuse seaduse paragrahvi 3 lõike 2 punkti 3 kohaselt ei ole kindlustatu juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liige. Tulumaksuga maksustatakse töövõtu-, käsundus- või muu võlaõigusliku lepingu alusel makstud töö- või teenustasu sotsiaalmaksuga. Juhatuse liikmel on hoolsuskohustus, lojaalsuskohustus ning äriühingu juhtimis-, planeerimis- ja järelevalve kohustus. Juhatuse liige peab aktiivselt osalema äriühingu tegevuse juhtimisel. Tüüpilised juhtimistoimingud on:

- juhatuse või nõukogu koosolekutel osalemine;
- otsustamistoimingud;
- delegeeritud ülesannete täitmise kontrollimine;
- äriühingus toimuvast pidevalt ülevaate omamine;
- äriühingu ettevõtlusharus üldiselt juhatuse liikmele omased kohustused.

Lisaks võiks juhtimistoimingute hindamisel arvesse võtta äriühingu äritegevuse keerulisust, käivet, sissetulekuid, kasumit ning üldist finantsseisundit. (Dividendide ...)

Töötajale töötasu omistamise aluseks on kehtiv tööleping. Tööleping peab olema vormistatud kirjalikult. Töötaja on tööandjaga töösuhtes ka juhul, kui tööandja on lepingu vorminõudeid rikkunud, seega tuleb esmalt tuvastada töösuhte olemasolu.

Olulisemad töösuhte määratlemise kriteeriumid on:

- kes korraldab ja juhib tööprotsessi;
- kes määrab töö tegemise aja, koha ning viisi;
- kes maksab töövahendite eest;
- kellel lasub töö tegemisega kaasnev riisiko;
- kes saab tulu või kasumi;
- kas tööd tegev isik on arvatud organisatsiooni töötajate koosseisu ning

- kas töötaja allub töökoha sisekorrale.

Määravaks kriteeriumiks tuleb pidada töötaja ja tööandja vahelist sõltuvussuhet ning seda, millisel määral on töötaja töösuhtes allutatud tööandjale ehk seda, milline on vaadeldavas suhtes töötaja iseseisvuse määr.

Hindamaks, kas tegemist on dividendi või töötasuga tuleb esmalt tuvastada töösuhte olemasolu ning seejärel hinnata, millised on konkreetsed töösuhtele omased täidetavad ülesanded ja kui suure osa need isiku tööpäevast moodustavad (Dividendide ...).

1.2.4. Sotsiaalkindlustusmaksud

Sotsiaalmaks on pensionikindlustuseks ja riiklikuks ravikindlustuseks vajaliku tulu saamiseks maksumaksjale pandud rahaline kohustus. Sotsiaalmaksuga maksustatakse aktiivsest tegevusest saadud tulu. Sotsiaalmaksu maksavad maksustavate väljamaksete tegijad – tööandjad. Maks deklareeritakse (Tulu- ja sotsiaalmaksu, kohustusliku kogumispensioni makse ja töötuskindlustusmakse deklaratsioonil) TSD ja makstakse igakuiselt (Sotsiaalmaks ...).

Ravikindlustus toimub Eestis solidaarsusprintsiiibil: raviteenus ei sõltu konkreetse inimese eest makstud sotsiaalmaksu suurusest. Haigekassa tasub kindlustatud inimese eest raviteenuste eest raviteenuse maksumuse. Tööandja tasub töötaja brutopalgast 33% sotsiaalkindlustusmaksu, millest 20% läheb pensionikindlustusse ning 13% ravikindlustusse (Töötajate ...). Sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse arvestamise aluseks olev kuumäär on 2014. aastal 320 eurot, seega minimaalne sotsiaalmaks on 105,6 eurot kuus. 2014. aastaks riigieelarve seadusega kehtestatud sotsiaalmaksu kuumäär ei võrdu selleks aastaks Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud töötasu alammääraga, mis on 355 eurot kuus (Tööandja...).

Töötuskindlustus on sundkindlus, mis kindlustab töötajale hüvitise töötuks jäämise, koondamise ning tööandja maksejõuetuse korral. Töötuskindlustuse määrad 2014 aastal on: töötaja osa 2% ja tööandja osa 1% (Ibid).

Kohustusliku kogumispensioni makse on töötajate tulust arvestatav summa, mis läheb II samba pensioni rahastamiseks. Sellega liitumine oli vabatahtlik enne 1983. aastat sündinud inimestele, 1983. aastal ja hiljem sündinutele on see kohustuslik. Kohustusliku kogumispensioni makse määr on 2% või 3% kui isikud selleks soovi avaldasid (Ibid).

1.3. Euroopa Liidu maksupoliitika

EL-i eesmärgiks on tagada EL riikide kodanike, kapitali, kaupade ja teenuste vaba liikumine EL-i piires läbi ühtlustatud seadusandluse. Kõikide EL liikmesriikide majandusnäitajaid hinnatakse võrdsete kriteeriumite alusel, olenemata riigi suurusest, taustas ja võimalustest.

EL-i ja euroala riikide üldised suundumused maksukoormuse osas on viimasel aastakümnel kulgenud peaaegu sünkroonis. Samas on viimase viie aasta jooksul eri riikides vastuvõetud maksupoliitilised otsused ja nende mõju olnud väga erisuuneline ja vastukäiv (Mängel 2012).

Maksutulu jaguneb kolmeks: kaudsed maksud, otsesed maksud ja sotsiaalmaksed. Kaudsed maksud on tootmis- ja impordimaksud ehk tarbimise pealt kogutavad maksud, millest suurima osa moodustavad käibemaks ja aktsiisid. Otsesed maksud on tulu-, omandi- ja kapitalimaksud, millest enim tulu annavad üksikisiku ja ettevõtte tulumaks. Sotsiaalmaksete alla kuuluvad sotsiaalmaks pensioni-, ravi- ja töötuskindlustuseks, millest suurim tulu laekub riikliku pensionikindlustuse maksetest (Ibid).

EL riikide maksusüsteemid erinevad komponentide lõikes. Vanad EL liikmesriigid kasutavad maksutulu peamise allikana otseseid makse, uued liikmesriigid panustavad märksa enam kaudsetele maksudele (Mängel 2012).

Üldvalitsuse kulude kattena on tarbimise ja tööjõu maksustamine parlamentide ja valitsuste peamine suurem reserv ja võimalus. Väitega, et tööjõumaksud on liiga kõrged, on üldiselt nõustunud ühel või teisel moel kõik EL riigid (Ibid).

1.4. Maksukoormuse uuring

Pricewaterhouse Coopers (PwC) koos Maailmapangaga on üheksa aastat koostanud globaalset uuringut ettevõtete maksukoormusest. Uuringu käigus hinnatakse maksude maksmisele kuluvat raha ja maksude haldamisele kuluvat aega. Uuringu eesmärgiks on diskussiooni tekitamine nii maksumaksjate kui riikide valitsustega, võimaldades neil võrrelda oma riigi maksukeskkonda teistega. PwC ja Maailmapanga 189 riigi maksukeskkondi võrdlevas uuringus „Paying Taxes 2014“ asub Eesti maksusüsteem lihtsuselt ja

ettevõtjasõbralikkuselt EL-is 8. kohal ning maailmas 32. kohal. Läti asub selles maksusüsteeme võrdlevas uuringus EL-is 17. kohal ja maailmas 49. Kohal (Paying Taxes 2014).

Eesti eeliseks on maksusüsteemi lihtsus ja kasutajasõbralikkus: näiteks kulub uuringu metoodikas defineeritud näidissettevõttel aastas maksude maksmisele 81 tundi. See aeg on kolm korda väiksem kui Lätis, kus näidissettevõttel kulub maksude maksmiseks 264 tundi aastas. Sellest tööjõumaksude maksmisele kulub näidissettevõttel Eestis 34 tundi ja Lätis 139 tundi (Ibid). Üldise maksukoormuse osas on Eesti ettevõtja maksukoormus Euroopa keskmisest 41,1% üldisest maksukoormusest kõrgem ja Eesti ettevõtja paikneb 49,4% üldise maksukoormusega 30 Euroopa riigi seas 24. kohal. Läti ettevõtja on 35,9% üldise maksukoormusega Euroopa riikide seas 11. kohal (Paying Taxes 2014).

Eelmisel aastal oli Eesti PwC ja Maailmapanga uuringu „Paying Taxes 2013“ maksude lihtsuse ja ettevõtjasõbralikkuse edetabelis 50. kohal, üle-eelmisel aastal oli Eesti 32. kohal. Paarikümnekohalised muutused edetabelis on tingitud Tallinna müügitulude kehtestamisest ja selle kaotamisest. Uuring ei mõõda riigi üldist maksukoormust, vaid ühe konkreetse näidissettevõtte maksukoormust erinevates riikides suhtena tema maksude-eelsesesse kasumisse.

Võrreldava näidissettevõtte kirjelduse on esitanud Maailmapank ning see on püsinud kõigi uuringuaastate jooksul peaaegu muutumatuna. Vaadeldav näidissettevõtte on asutatud 2 aastat tagasi, selle käive on 1050 korda suurem riigi SKP-st inimese kohta, ta annab tööd 60 töötajale ja maksab igal aastal poole teenitud kasumist dividendidena välja (kriteeriumide loetelu pole täielik). Pingerea koostamisel võrreldi muuhulgas omavahel eelkirjeldatud ettevõttele aastas maksude deklareerimisele ja maksmisele kuluvat aega ning maksukoormust arvestatuna ettevõtte poolt tasutavate maksude suhtena selle ettevõtte kasumisse, enne kõiki ettevõtte poolt tasutavaid makse (Vilu 2012).

2. LÄTI JA EESTI TÖÖJÕUKULUDE VÕRDLUS JA MUUTUMINE

Läti ja Eesti areng on kulgenud paralleelselt, koos oleme NATOs ja Euroopa Liidus (EL). Lätis valitseb parlamentaarne demokraatia nagu Eestiski, territooriumilt on Läti Eestist 1,5 korda suurem ja rahvaarvult 1,8 korda. Väljapoolt vaadatakse Lätit ja Eestit suuresti kui üht majanduslikku ja poliitilist ruumi. Tihti peale esinevad meie riigid ühtselt ka rahvusvahelises poliitikas. Eesti majandusmudeliga suhteliselt sarnase Läti majandusmudeli head ja halvad küljed on meile Läti peal paremini näha, kui Eesti enda puhul. Läti makromajanduses on kunagine industriaalne peakomponent asendunud teenindava majanduse mudeliga nagu ka Eestis. Majanduse reformimisel on Lätis rakendatud suuresti samu meetodeid, mis Eestiski, kusjuures objektiivselt on Eesti olnud ajaliselt veidi eespool ja teatudmõttes suunanäitaja. Läti kujunes Eesti kapitali esmaseks sihturuks kümnekond aastat tagasi, Läti kapital saabus Eestisse mõned aastad hiljem. Rahvusvahelised firmad näevad Riias oma tegevuse keskust Balti ja Vene suunal (Vare 2007).

2.1. Probleemi kirjeldus, töö eesmärk ja meetodika

Käesoleva töö uurimisprobleemi aluseks oleva toitlustusettevõtte omanik on Läti ettevõtte, kes tegutseb toitlustusvaldkonnas üle 10 aasta. Tööjõukulud on ettevõttes, toorainekulude järel, teiseks suurimaks kuluallikaks. Palgateema on oluline teema nii töötaja kui tööandja jaoks. Töötaja jaoks on küsimus tema sissetulekutes, tööandja jaoks ressursside ja kulude efektiivses juhtimises. Viimasel kahel aastal on Eesti ettevõtte tööjõukulud paari protsendipunkti võrra kasvanud, töö efektiivsuse parandamise ja käibekasvuga ei ole suudetud katta palgatõusust tingitud tööjõukulude kasvu. Ettevõtja jaoks on tööjõukulude kasv suur probleem mis tekitab küsimuse: „Kas töötasude kasv Eesti ettevõttes on õigustatud?“ Ettevõtte poolt 2013 aasta lõpus tellitud palgauuringu kohaselt kasvasid nominaalpalgad

ettevõttes 2013 aasta augustis võrreldes 2012 aasta augustiga 8% ja koos lisatasude ja preemiatega kasvasid palgad 11%.

Vaatamata palgatõusule on töötajate rahulolemus oma töötasuga ja surve palgatõusule Eesti töötajate seas endiselt suur ja tunduvalt suurem kui sama ettevõtte Läti töötajate seas. Olulist infot töötajate arvamusest oma töötasu kohta annab ettevõttes läbiviidud töörahulolu küsitlus. Töörahulolu küsitluse kohaselt hindab Eesti töötaja oma töötasu vastavust tema oskustele 3,15 punktiga 10 punkti skaalal, samas Läti töötaja oma töötasu 6,57 punktiga (Lisa 8).

Töötajate töötasuga rahulolematusest annab ettevõttele märku ka tööjõu voolavus ning selle kasv. 2012 aastal lahkus töölt kuus keskmiselt 3% ettevõtte töötajatest, 2013 aastal oli lahkunud töötajaid keskmiselt 6% kuus. Lahkunud töötaja asemel sama palgatasemega uue töötaja leidmine osutub sageli keeruliseks. Uue töötaja töötasu sõltub palgaturu olukorrast. Nõudluse ja pakkumise vahekord on väga oluline palkade kujunemise tegur. Kui organisatsioon lähtub palgasüsteemi kujundamisel eelkõige turupalkadest võib organisatsiooni sisene õiglus ja turuõiglus vastuollu minna ja töötasu erinevusi võib olla keeruline kommuniqueerida (Seeder 2013).

Toitlustussektori taustainfo:

- Statistikaameti andmetele tuginedes on majutus- ja toitlustussektoris palgatase üks madalmaid, moodustades 2013 aasta III kvartalis Eestis 65% ja Lätis 64% riikide keskmisest brutopalgast antud perioodil;
- majutus- ja toitlustussektorit loetakse kõrgeima krediidiriskiga valdkonnaks, kus igal viiendal ettevõttel on suur võla tekkimise oht (Krediidiinfo).

Töö autori arvates on need punktid olulised töövõtja ja tööandja paremaks mõistmiseks toitlustussektoris.

Töö eesmärgiks on koostada võrdlev analüüs töötasude maksustamisest ja keskmiste töötasude muutumisest Eestis ja Lätis.

Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- uurida Läti ja Eesti töötasumaksustamist ja koostada võrdlev analüüs;
- võrrelda ja analüüsida maksumäärade muutumist Lätis ja Eestis kümne aasta jooksul;
- uurida ja analüüsida Läti ja Eesti keskmise palga muutumist;
- võrrelda ja analüüsida tööjõukulude jagunemist Lätis ja Eestis.

Käesolevas töös on eelkõige kasutatud võrdlevat uurimismeetodit. Andmeid kogutakse ja võrreldakse ajanivool eesmärgiga leida seos uuritava probleemiga. Töö keskendub kahe riigi Läti ja Eesti keskmiste töötasude ja töötasumaksude võrdlemisele ja analüüsimisele. Statistilisi andmeid võrreldakse 10 aasta kontekstis. Andmekogumis meetodina kasutatakse statistilisi andmeid ning väljavõtteid seadustest ja juhenditest. Eelpool loetletud materjalide andmed on teisendatud eurodeks kursi (1 LVL = 0,703 EUR ja 1 EUR=15,664 EEK) alusel. Töö empiiriline osa tugineb Läti ja Eesti statistikaameti ning Eurostati andmetele.

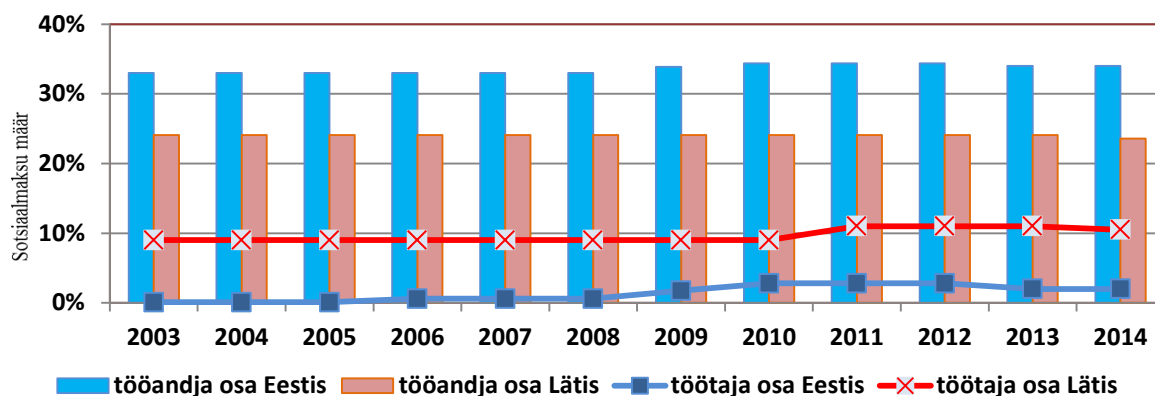
Töö võrdlustes ja arvutustes kasutatud tööandja sotsiaalmaks sisaldab Eesti puhul sotsiaalkindlustusmaksu ja töötuskindlustusmakset. Sotsiaalmaksu töötaja osas on antud näites arvesse võetud ainult kohustuslikud maksud. Läti puhul sisaldab sotsiaalmaks samuti töötuskindlustust, töötuskindlustuse osa sotsiaalkindlustuse eelarves kinnitatakse igal aastal eraldi erieelarvega, töötuskindlustuse maksumäära töös eraldi väljatoodud ei ole. Eesti puhul ei sisalda võrdlus II samba pensionikindlustus makset, mis on kohustuslik ainult neile kes on sündinud 1983 aastal või hiljem.

2.2.Lätis ja Eestis sotsiaalmaksu võrdlus ja muutumine 10 aasta jooksul

Tööjõukulule arvestatav sotsiaalmaks jaguneb kaheks osaks: tööandja ja töötaja poolt tasutavad maksuosa. Põhimõtteliselt maksab ja deklareerib tööandja ka töötaja osa. Töötaja osa arvestatakse töötaja brutopalgast maha, tööandja osa aga lisandub brutopalgale ja suurendab tööjõukulusid.

Sotsiaalmaksu tööandja poolt tasutav osa on viimase kümne aastaga muutunud vähe (joonis 1). Tööandja sotsiaalmaksu osas on Eesti maksumäär tunduvalt kõrgem kui Lätis. Sotsiaalmaksu töötaja osas on antud näites arvesse võetud ainult kohustuslikud maksud. Töötaja palkadelt arvestatav sotsiaalmaksumäär on Lätis kõrgem kui Eestis.

Joonis 1. Sotsiaalmaksu tööandja- ja töötaja osa võrdlus Lätis ja Eestis 10 aasta jooksul

Allikas: (lisa 1)

Majanduskriisi tõttu tõstis Läti 2011 aastal sotsiaalmaksu töötaja töötasult arvestatavat maksuosa 2% võrra. Läti Valitsus vähendas 2014 aastal nii tööandja kui ka töötaja töötasudelt arvestatavat maksuosa 0,5% võrra (Latvian Saeima).

Vaadates tööandja ja töötaja sotsiaalmaksumäära kokku on erinevus 10 aasta jooksul 0,02% - 4,11% (tabel 1).

Tabel 1. Sotsiaalmaksumäär kokku 2003-2014 Lätis ja Eestis

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eesti	33,1%	33,1%	33,1%	33,6%	33,6%	33,6%	35,6%	37,2%	37,2%	37,2%	36,0%	36,0%
Läti	33,1%	33,1%	33,1%	33,1%	33,1%	33,1%	33,1%	33,1%	35,1%	35,1%	35,1%	34,1%

Kuna töötaja osa arvestatakse töötaja brutopalgast maha ja tööandja osa lisandub brutopalgale, siis näiteks 2013 aasta maksumäära kohaselt lisandub brutopalgale Eestis sotsiaalmaksu kulu 9,91% võrra enam kui Lätis. Kuna Eestis sotsiaalkindlustusmaksu ega töötuskindlustusemaksu määrad 2014 aastal ei muutu aga Läti langetab tööandja maksuosa 0,5% siis suureneb vahe 10,41 protsendini.

Tööandja maksukohustuse osas on Eestis muutunud ainult töötuskindlustuse maksemäär, sotsiaalmaksumäär on püsinud muutumatuna 33%. Samuti on püsinud muutumatuna jaotus mille kohaselt läheb sotsiaalkindlustusest 20 % pensionikindlustusse ning 13% ravikindlustusse.

24. aprillil 2014 a. kinnitas Taavi Rõivase poolt juhitud valitsus „Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2014-2015“, milles on fikseeritud koalitsioonileppe elluviimiseks

vajalikud ülesanded, mille kohaselt toetab valitsus töötuskindlustuse määra vähendamist 0,6 % võrra.

Kasvavad sotsiaalkulud koormavad Eesti riigieelarvet ning riik kulutab pea poole oma teenitud tulust sotsiaalvaldkonnale ja ravikindlustusele, see ei tähenda, et Eesti kulutab teistest Euroopa riikidest rohkem. Seejuures pole pensionide maksmiseks piisanud laekunud sotsiaalmaksust. Igal aastal tuleb niigi väikeste pensionide maksmiseks kasutada järjest rohkem muid riigi tulusid. Aastal 2017 tuleb Rahandusministeeriumi prognoosi kohaselt leida pensionideks peale sotsiaalmaksu, muudest tuludest ca 500 miljonit eurot. Uuringute järgi pole Eesti pensionikindlustussüsteem pikemas perspektiivis jätkusuutlik. Jätkusuutlikuks ei pea analüütikud ega Maailma Tervise organisatsioon ka Eesti tervishoiusüsteemi. Tervishoiukulud on aasta-aastalt kasvanud, olles üks riigieelarve suurimaid kuluartikleid, samas on näiteks arstiabi kättesaadavus kasvavatele kuludele vaatamata halvenenud (Eesti kestliku...).

2.3. Maksuvaba tulu ja üksikisiku tulumaksumäär Lätis ja Eestis

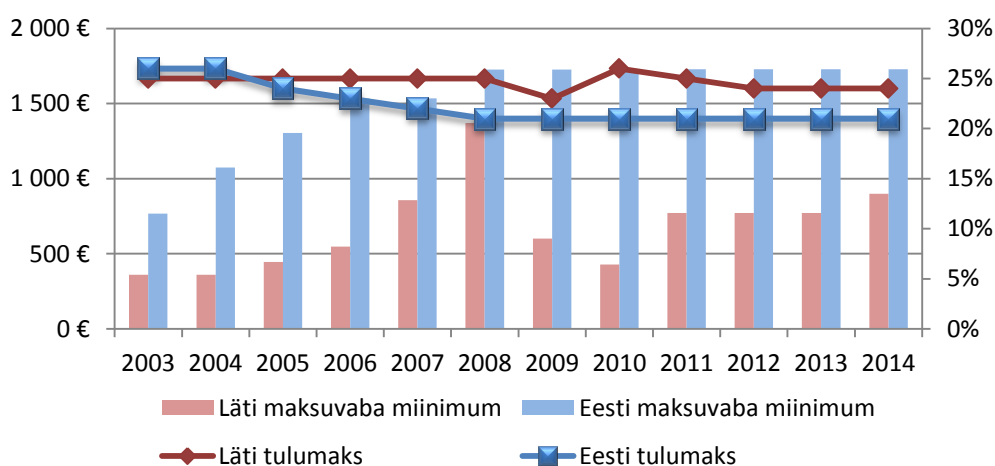
Eesti ja Läti üksikisiku tulumaksusüsteem on olnud viimase kümne aasta jooksul sarnane, mõlemas riigis on kõikidele palgatasemetele kehtestatud proportsionaalne tulumaksumäär ja maksuvaba tulusumma aastas.

Tulumaksu puhul saab kasutada nii progressiivset kui proportsionaalset arvestusmeetodit. Eestis ja Lätis arvestatakse igalt kodanikult võrdset tulumaksu – tegemist on proportsionaalse tulumaksuga. Rahvusvahelise auditi- ja maksunõustamisteenuseid pakkuvate ettevõtete võrgustiku KPMG uuringu „KPMG Individual Income Tax and Social Security Rate Survey 2012“ andmetel on enamuses EL-i riikides kasutusel progressiivne ehk astmeline tulumaks. Peale Eesti ja Läti ei ole EL-i riikidest progressiivset tulumaksu Leedus, Bulgaarias, Rumeenias, Slovakkias ja Tšehhis (KPMG Individual ... 2012).

Läti valitsuse pikaajaline maksustrateegia näeb ette üksikisiku tulumaksumäära vähendamist 2015 aastaks 20 % peale. Pikaajalise maksustrateegia kohaselt oleks pidanud maksumäär Lätis vähenema ka 2013 ja 2014 aastal, Läti valitsus lükkas mõlemal aastal maksumäära langetamise edasi. Eesti Riigi eelarvestrateegia perioodiks 2014–2017 näeb ette samuti tulumaksumäära langetamise 20 % peale, alates 2015 aastast.

Pikaajaline tulumaksustrateegia on mõlemas riigil sarnane. Proportsionaalne tulumaks ja tulumaksumäära alandamine. Statistiliste andmebaaside võrdlustes tekitab tulumaksumäära alandamine tulevikus tööjõu maksukoormuse vähenemise, tööandja maksukoormus sellest aga ei muutu.

Võrreldes Läti ja Eesti maksuvaba tulu ja üksikisiku tulumaksu määra muutumist viimase 10 aasta jooksul, on näha Eesti puhul tulumaksumäära vähenemist ja maksuvaba tulu suurenemist, kümnendi esimesel poolel, Läti puhul on märgatav näitajate muutus valitud perioodi keskel aastatel 2009-2010 (joonis 2). Maksuvaba tulu näitajad on esitatud joonisel 2 tulpadena eurodes ja tulumaksu määra muutused protsentides joonega. Eesti vähendas aastatel 2005-2008 tulumaksumäära 5% võrra, Läti vähendas maksumäära 2009 aastal 2% samas aasta hiljem tõstis tulumaksumäära 3% võrra.

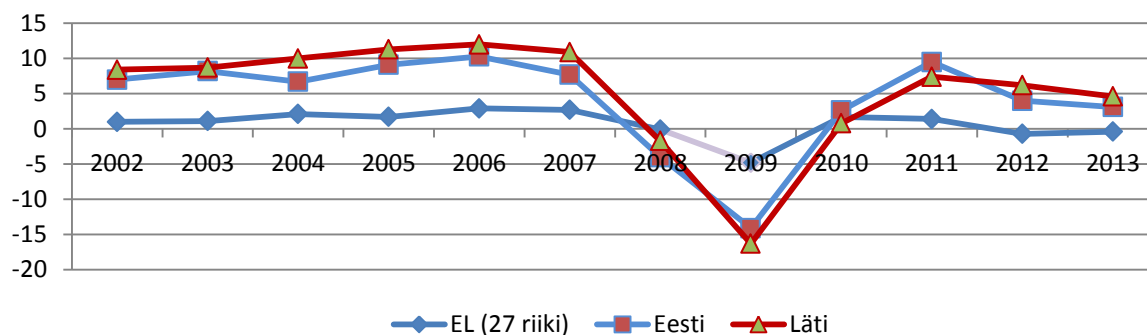

Joonis 2. Tulumaksuvaba miinimum ning üksikisiku tulumaksumäär Lätis ja Eestis aastatel 2003-2014

Allikas: (lisa 2)

Ülemaailmne rahandus- ja majanduskriis tabas 2008-2009 aastal Eestit rängalt, veelgi rohkem langes majandus, eurostati andmetel, Euroopa Liidu (EL) riikides üksnes Lätis. Kui 2009 aastal oli reaalne sisemajanduse koguprodukti (Reaalne SKP¹, Real GDP- Gross Domestic Product) langus EL 27 riikide keskmine näitaja osas -4,8 %, siis Eesti oli see näitaja -14,1% ja Lätis -16,3% (joonis 3).

¹Sisemajanduse koguprodukti moodustab mingi riigi või piirkonna territooriumil mingi ajaühiku jooksul toodetud lõpptoodete ja -teenuste väärtuste (lisaväärtuse) summa. Reaalne SKP on inflatsioonmõjuga parandatud sisemajanduse koguprodukt.

Joonis 3. Reaalne SKP elaniku kohta, muutus protsentides võrreldes eelmise aastaga
Allikas: Lisa 5

Majandus hakkas Lätis ja Eestis 2010 aastast jälle kasvama ja 2011 aastal oli see jälle kõrgem kui Euroopas keskmiselt. Rahandus- ja majanduskriisiga toimetulemiseks ja sealt väljatulemiseks muudeti Lätis tulumaksumäärasid 2009 aastal -2% ja 2010 aastal +3%, maksuvaba miinimumi vähendati mõlemal aastal. Uuesti hakkas Läti tulumaksumäär vähenema peale majanduskasvu taastumist 2011 ja 2012 aastatel 1% võrra. Läti tõusis 2014 aastal tulumaksuvaba tulu kuus 65 eurolt 75 eurole.

Eestis jäid majanduskriisi eelsel perioodil kehtinud maksumäärad ja maksuvaba tulu kehtima kriisiaastateks ja kriisijärgsetel aastatel.

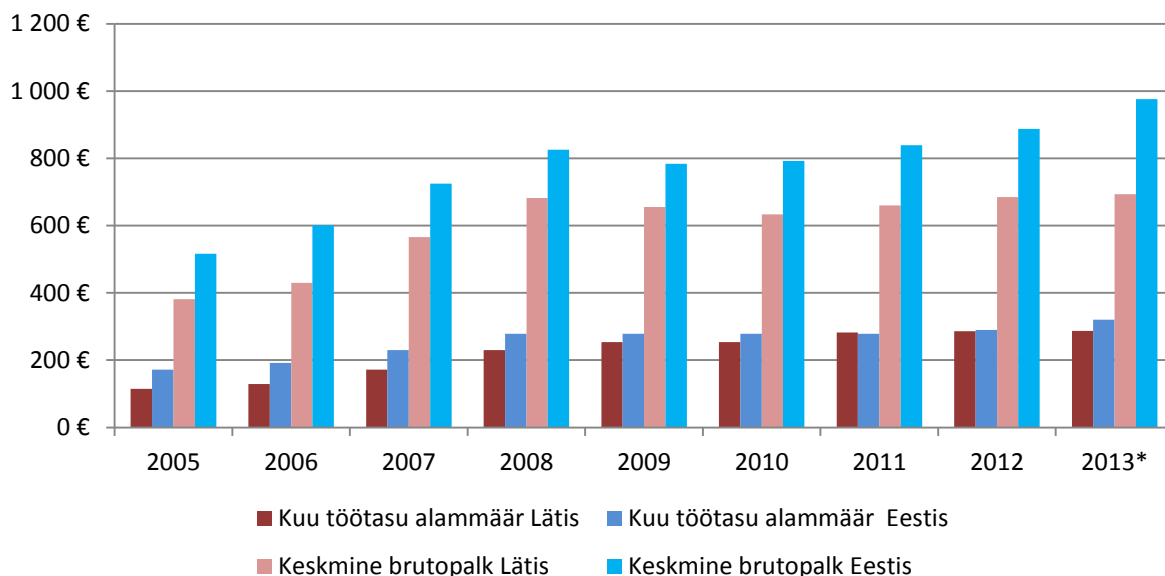
SKP-d elaniku kohta kasutatakse sageli riigi heaolu taseme näitajana, see ei pruugi olla sobilik näitaja leibkonna tegeliku elustandardi kirjeldamiseks.

2.4. Töötasu alammäär ja keskmine brutopalk Lätis ja Eestis

Miinimumpalga statistika kajastab riiklikku kuupalga alammäära. Kuu töötasu alammäär on brutosumma, see on summa enne tulumaksu ja sotsiaalkindlustusmaksete mahaarvamist. Riiklik kuupalga alammäär kehtestatakse seadusega. Eurostati andmetel varieerus jaanuaris 2013 EL riikide seaduses sätestatud minimaalne brutotöötasu 157 eurost 1 874 euronini kuus. Miinimumpalk väljendatuna ostujõu standardites on vahed oluliselt väiksemad ehk liikmesriikide hulgas varieerus minimaalne brutotöötasu, väljendatuna ostujõu pariteedis, 274 eurost 1 524 euronini.

Ostujõu pariteet (purchasing power parities) on valuutade selline vahetuskurss, mis võrdsustab erinevate valuutade ostujõu. See tähendab, et kui konverteerida üks konkreetne rahasumma erinevatesse valuutadesse ostujõu pariteedi alusel, siis on kõigis maades võimalik selle eest omandada ühesugune "ostukorv" kaupu ja teenuseid. Ostujõu pariteet on selline valuutade konverteerimise kurss, mis elimineerib erinevate riikide hinnataseme erinevuse. Seega, kui erinevate maade kulutused SKP järgi konverteeritakse ühisesse valuutasse ostujõu pariteedi abil, siis kajastavad võrdlused riikide vahel üksnes ostetud kaupade ja teenuste mahu erinevusi (Trasanov).

Aastatel 2005 kuni 2013 on Läti keskmised brutopalgad 129-280 eurot madalamad kui Eestis keskmised brutopalgad (joonis 4), vahe kahe riigi keskiste brutopalkade osas on 16,5 kuni 29 %. Töötasu alammäära osas olid Eesti kuu töötasu alammäärad 2005 kuni 2008 aastal 48-62 eurot kõrgemad kui Lätis (17-33%), viimaste aastatel on vahed töötasu alammäärade osas märgatavalt vähenenud, 2011 aastal oli töötasu alammäär Lätis kõrgem kui Eestis. Eestis tõusis 2014 aastal kuu töötasu alammäär 355 eurole ja Lätis tõusis kuu töötasu alammäär 320 eurole.

Joonis 4. Kuu töötasu alammäär ja keskmine brutopalk Lätis ja Eestis 2005-2013

Allikas: (lisa 3)

2013 aastal on Läti kuu töötasu alammäär (miinimumpalk) 33 eurot (10,3%) madalam kui Eestis. Kui võrrelda aga Läti ja Eesti töötasu alammäärasid väljendatuna ostujõu standardis (tabel 1), siis Eurostati andmetel oli see vahe 2013 aasta jaanuaris 6,6% ja on

vähenenud poole aastaga 2,3%. Vahe vähenemine on tingitud Eesti ostujõu langusest tuginedes ostujõu standardi andmetele.

Tabel 1. Miinimumpalk ja miinimumpalk väljendatud ostujõu standardis Lätis ja Eestis

	Miinimumpalk	Miinimumpalk väljendatud ostujõu standardis	
	2013	jaanuar 2013	juuli 2013
Läti	287€	384€	383€
Eesti	320€	411€	400€
Vahe	10,3%	6,6%	4,3%

Allikas: (Eurostat, Minimum wage statistics)

Paaril aastal enne majanduskriisi oli palgakasv Eestis ja Lätis väga kiire, Läti palgad kasvasid Eesti palkadest 6-11% rohkem, siis alates 2011 aastast kasvavad Eesti brutopalgad kiiremini kui Lätis (tabel 2). Eesti liitus 2011 aastal euroalaga, Läti liitub euroalaga 2014 aastal. Kuna Läti lati kurss on kõrgem kui euro kurss (1€=0,703LVL), siis ei pruugi Lätis korduda eurole üleminekul samasugused hinna- ja palgatõusud nagu Eestis.

Tabel 2. Keskmise brutopalka protsendiline muutumine 2005-2012 Lätis ja Eestis võrreldes eelneva aastaga

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Keskmise brutopalka muutus Lätis	12,9%	31,6%	20,5%	-4,0%	-3,4%	4,3%	3,8%
Keskmise brutopalka muutus Eestis	16,5%	20,5%	13,9%	-5,0%	1,0%	5,9%	5,7%

Allikas: (lisa 4)

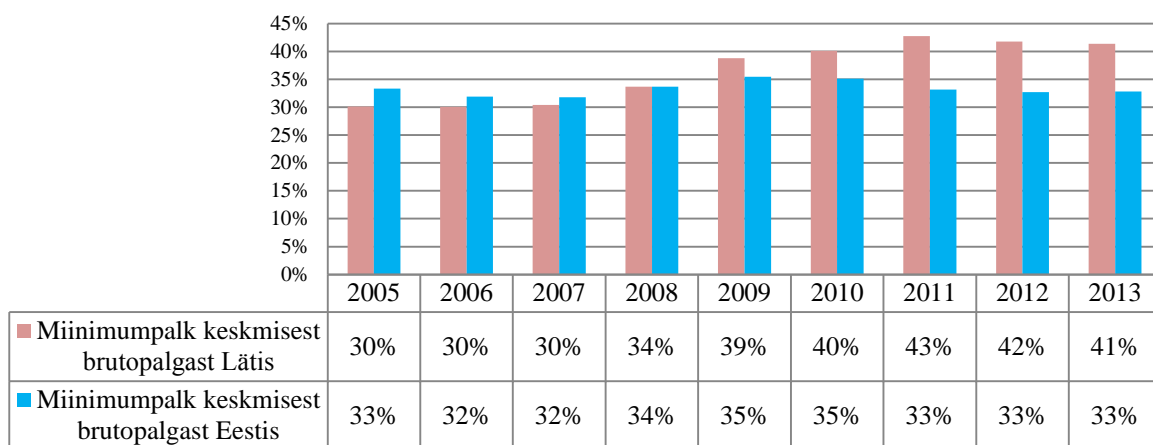
Statistikaameti andmetel oli 2013 aasta IV kvartalis keskmine brutopalk Eestis 986 eurot ja kasvas 7,6% võrra, võrreldes eelmise aasta sama perioodiga. Läti keskmine brutopalk oli 2013 aasta IV kvartalis 737 eurot.

Eesti tööjõu-uuringu kohaselt töötas 2013 aasta esimesel poolaastal välismaal keskmiselt ligikaudu 23 000 Eesti residentit ehk 3,3% tööjõust (tegelik arv võib olla veelgi suurem). Kaks kolmandikku neist töötas Soomes ja üle poole ehitussektoris. 2012 aastal langes tasakaalulise tööpuuduse määrani (10,2%). Vaadeldaval perioodil (2014-2015 eelarveperiood) jääb tööpuuduse määr veidi alla tasakaalulise tööpuuduse määra, kasvatades seega palgasurvet. Ehki tööpuudus on suhteliselt suur, on ettevõtetal raskusi sobiva tööjõu

leidmisega. Swedbanki 2013 aasta kevadel tehtud uuringu kohaselt pärssis kvalifitseeritud tööjõupuudus 42% tööstusettevõtte arengut (Swedbank ...).

Eesti kuu töötasu alammäära ja keskmise brutopalgale võrdlemisel (joonis 5) oli töötasu alammäär keskmisele brutopalgale kõige lähemal majanduskriisi aastatel, töötasu alammäär moodustades keskmisest brutopalgast 34-35%, teistel aastatel on töötasu alammäär Eestis 32-33% keskmisest brutopalgast.

Lätis moodustas aastatel 2005-2007 töötasu alammäär 30% keskmisest brutopalgast, viimasel kolmel aastal on töötasu alammäär moodustanud keskmisest brutopalgast 41-43%.

Joonis 5. Kuu töötasu alammäära osakaal keskmisest brutopalgast Lätis ja Eestis

Allikas: (lisa 4)

Tööjõukulude ja majandusnäitajate ametlike statistikaandmete ja võrdluste puhul EL riikidega tuleb arvestada varimajandusega Lätis ja Eestis. SEB panga poolt läbiviidud uuringu tulemuste järgi: „SEB varimajanduse ja ärikultuuri uuring“, kus küsitleti 500 Balti ettevõtjat, moodustas Eestis varimajandus 2012 aastal 19,2% SKP-st ja 2011 aastal 18,9%. Balti riikides oli varimajanduse osakaal 2012 aastal suurim Lätis kus see moodustas 21,1% kogu majandusest, kuid see oli võrreldes 2011 tublisti vähenenud (2011. aastal oli see näitaja 30% ja 2010 aastal 38,1%). Uuringu järgi on Eesti suurim probleem ümbrikupalkade suur osakaal 52,3%. Teisel kohal olid raporteerimata äritulud ja mustalt töö tegijate arv. Lätis on suurimaks probleemiks ümbrikupalk 42,9%, järgnevad raporteerimata äritulu ja mustalt töö tegijad (Gabral 2013).

2.5. Tööjõukulude jagunemine Eestis ja Lätis 2014 aastal

Lihtsustatult on tööjõukulude juures kaks olulist näitajat:

- tööandjale poolt vaadatuna - tööjõukulud kokku ja
- töötaja poolt vaadatuna - arvele laekuv palgasumma (netopalk).

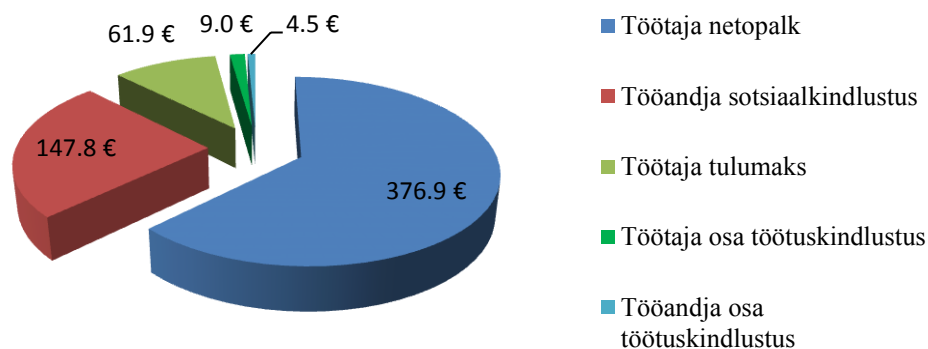
Kindlasti on paljude töötajate jaoks oluline ka sotsiaalsete garantiide olemasolu, mida annab sotsiaalkindlustus maksude tasumine aga palgakokkulepete sõlmimisel on paljudele töötajale (madalamapalgalistele töötajatele), siiski esmatähtis kättesaadav palgasumma peale maksude mahaarvamist.

Tööjõukulude muutumine, palkade kiire kasv puudutab eelkõige suure tööjõukulu osakaaluga ettevõtteid.

Tööandja võrdse tööjõukulu korral (näites on tööjõukulu summaks võetud 600€), saab töötaja (kellel arvestatakse maksuvaba tulu) Eestis kätte palgana 376,9 eurot (joonis 6).

Tööjõukulud jagunevad Eestis:

- töötaja netopalk 63%
- tööandja maksud 25%
- töötaja maksud 12%

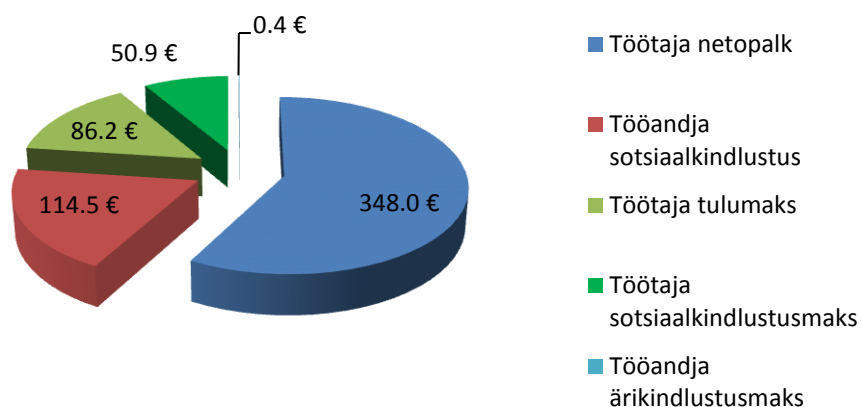
Joonis 6. Tööjõukulude jagunemine Eestis töötasuks ja maksudeks, 600 eurose tööjõukulu korral

Allikas: (lisa 6)

Lätis saab töötaja kätte töötasuna 348,0 eurot (joonis 7) kui tal ei ole ülalpeetavaid. Ilma ülalpeetavateta töötaja tööjõukulud jagunevad Lätis:

- Töötaja netopalk 58%
- Töötaja maksud 23%
- Tööandja maksud 19%

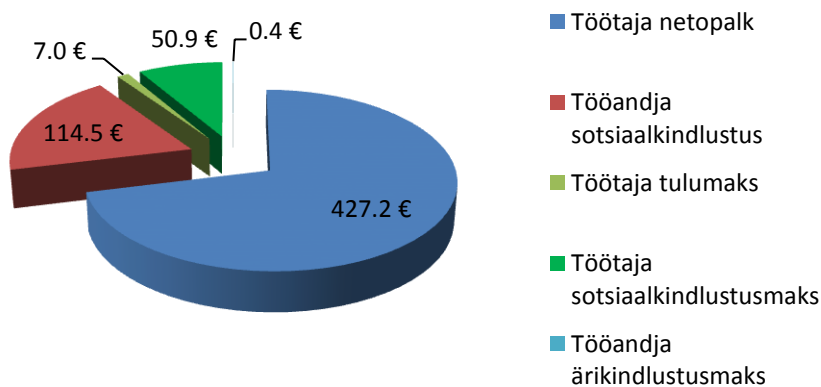

Joonis 7. Tööjõukulude jagunemine Lätis töötasuks ja maksudeks 600 eurose tööjõukulu korral, ilma ülalpeetavateta töötaja
Allikas: (lisa 7)

Kahe ülalpeetavaga töötaja saab aga kätte 427,2 eurot (joonis 8), mis on 8 % enam kui Eestis.

Kahe ülalpeetavaga töötaja tööjõukulud jagunevad Lätis:

- Töötaja netopalk 71%
- Tööandja maksud 19%
- Töötaja maksud 10%

Joonis 8. Tööjõukulude jagunemine Lätis töötasuks ja maksudeks 600 eurose tööjõukulu korral, 2 ülalpeetavat
Allikas: (lisa 7)

Töötaja maksukoormus Lätis vähenes tulumaksu osas. Eestis on maksuvaba tulu lapse kohta 1728 eurot aastas, alates teisest lapsest, tulumaksusoodustust saab tagasiulatuvalt peale tuludeklaratsiooni esitamist.

Maksusoodustus ülalpeetava kohta on nii Eestis kui Lätis. Eestis on maksukohuslase ja ülalpeetava kohta arvestatav maksuvaba tulu võrdne, Lätis on ülalpeetava kohta ettenähtud maksuvaba summa suurem kui maksukohuslase oma. Kuna töös ei käsitleta sotsiaaltoetusi, siis ei anna hinnangut ülalpeetavate kohta arvestatavale summale. Samas leian, et ülalpeetava maksuvaba tulu arvestamine koheselt töötasu arvestamisel on väga oluline lisasissetulek kuus töötajatele, kes teenivad alla keskmise palga. Eestis kasutusel olev tagasiulatuv tulumaksusoodustus ülalpeetava kohta arvestab pigem üle keskmise palga teenivate inimeste huvisid.

2.6. Tööjõukulude võrdluse kokkuvõte ja järeldused

Alates 2011 aastast kui Eesti liitus Euroalaga on Eesti brutopalgad kasvanud kiiremini kui Lätis, 2013 aasta IV kvartalis oli Eesti keskmine brutopalk 986 eurot kuus, palk kasvas 7,6% võrreldes eelmise aasta sama perioodiga. Läti keskmine brutopalk oli 2013 aasta IV kvartalis 737 eurot kuus. Ettevõtte tööjõukulude leidmiseks lisandub töötasule veel sotsiaalmaks ja töötuskindlustusmaks, mis on Eesti puhul 2014 aastal 10,41% kõrgem kui Lätis.

- 2013 aasta kuu töötasu alamäära, Lätis 287 eurot ja Eesti 320 eurot, puhul on Eesti tööjõukulu kokku 20,5% kõrgem kui Lätil;
- 2013 aasta IV kvartali keskmise brutopalga, Läti 737 eurot ja eesti 986 eurot, puhul on Eesti tööjõukulu kokku 43,5% kõrgem kui Lätil.

Eesti ja Läti asuvad väljastpoolt vaadates samas majanduspiirkonnas, tööjõukulu erinevus on aga väga suur. Peamine erinevus tööjõukuludes tekib Eesti ja Läti keskmise brutopalga vahel, mille ühe põhjusena tooksin välja Eestlaste töötamise Soomes. Kvalifitseeritud tööjõupuudus Eestis avaldab survet palkadele.

Selleks, et kõrge töötasu maksukoormusega konkurentsisis püsida kasutavad osad ettevõtjad erinevaid seadustest möödavaatavaid „tööjõukulude optimeerimise“ meetodeid:

- töötasu või juhtimistasu asemel dividendide maksmine;
- ümbrikupalgad.

Keskliste brutopalkade statistikale avaldab mõju ka varimajandus. Varimajanduse osakaal oli 2012 aastal Balti riikidest suurim Lätis. Läti suurimaks probleemiks peetakse ümbrikupalkasid, SEB varimajanduse uuringu järgi on ka Eestis suurim probleem ümbrikupalkade suur osakaal. Juulist alustab tegevust töötajate register, millega soovitakse vähendada varimajanduse ja deklareerimata tööjõumaksude osakaalu Eestis.

Sotsiaalmaksu määr (koos TKM) tööandja ja töötaja osas kokku on 2014 aastal Eestis 1,9% kõrgem kui Lätis, sotsiaalmaksu määr Lätis ei ole oluliselt madalam kui Eestis vaid jaotatud. Läti on suunanud ligikaudu kolmandiku sotsiaalkindlustuse maksukohustusest töötajale. Töö autor leiab, et sotsiaalmaksu jaotamine töötajale ei ole Eesti jaoks lahendus, samas ei ole sotsiaalmaksu määrade langetamine praeguse maksusüsteemi juures võimalik kuna Eesti elanikkond vananeb.

Üksikisiku tulumaksu osas on pikaajaline maksustrateegia mõlemas riigis sarnane. Proportsionaalne tulumaks ja tulumaksumäära alandamine. Statistiliste andmebaaside võrdlustes tekitab tulumaksumäära alandamine tulevikus tööjõu maksukoormuse vähenemise, tööandja maksukoormus sellest aga ei muutu.

Lätis tõusis 2014 aastal maksuvaba tulu, Eestis jäi see 2014 aastal samale tasemel. Töö autor leiab, et tulumaksumäära langetamisest võidavad ennekõike kõrgema sissetulekuga inimesed, maksuvaba tulu suurendamisest võidaksid ühepalju kõik palgasaajad.

Uuritava ettevõtte töötasude kasv, koos lisatasude ja preemiatega, oli 2013 aasta III kvartalis suurem kui brutopalkade kasv Eestis keskmiselt. Statistikaameti keskmise brutopalka muutuse ja tööjõuuuringu palgamuutuse andmete võrdlemisel peab arvestama, et andmed on kogutud ja arvutatud erinevatel alustel. Töös ei ole väljatoodud uuritava ettevõtte palgataset enne ja pärast palgatõusu. Töö autor leiab, et töötajate rahulolematust oma töötasuga mõjutab keskmise brutopalka kiire kasv kuna inimesed võrdlevad oma töötasu riigi keskmise töötasuga.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli koostada võrdlev analüüs töötasude maksustamisest ja keskmiste töötasude muutumisest Eestis ja Lätis. Eesmärgi saavutamiseks võrreldi keskmist brutopalka, töötasu alammäära, maksuvaba tulu ning maksumäärade muutumist Eestis ja Lätis kümne aasta jooksul. Samuti võrreldi ja analüüsiti tööjõukulude jagunemisest Eestis ja Lätis 2014 aastal.

Peamine erinevus tööjõukuludes tekib Eesti ja Läti keskmise brutopalka vahel. Alates Eesti liitumisest Euroalaga on brutopalgad Eestis kasvanud kiiremini kui Lätis. Eestis palkadele avaldab survet kvalifitseeritud tööjõu puudus, ettevõtted sõltuvad palgaturu nõudluse ja pakkumise vahekorra vahel.

Tööandja sotsiaalmaksu osas on Eestis maksumäär tunduvalt kõrgem kui Lätis. Sotsiaalmaksu määr ei ole Lätis oluliselt madalam kui Eestis vaid on jaotatud. Läti on suunanud ligikaudu kolmandiku sotsiaalkindlustuse maksukohustusest töötajale. Sotsiaalmaksu määr on püsinud Eestis muutumatuna. Eesti valitsus peab oluliseks tööjõukulude vähendamist kuid seda ainult üksikisiku tulumaksu ja töötuskindlustuse osas.

Pikaajaline tulumaksustrateegia on Lätis ja Eestis sarnane, proportsionaalne tulumaks ja tulumaksu määra alandamine. Läti ja Eesti tulumaksu määra ja maksuvaba tulu võrdlusest on näha Eesti puhul maksumäära vähenemist ja maksuvaba tulu suurenemist, võrdlusperioodi esimesel poolel. Eesti vähendas aastatel 2005-2008 tulumaksu määra 5% võrra. Läti vähendas tulumaksu määra 2009 aastal 2%, aasta hiljem tõstis maksumäära 3%. Uuesti hakkas tulumaksu määr Lätis vähenema peale majanduskasvu taastumist, 2011 ja 2012 aastal vähenes tulumaksu määr 1% võrra. Lätis tõusis 2014 aastal maksuvaba tulu kuus 65 eurolt 75 eurole ja ülalpeetava maksuvaba tulu tõusis 114 eurolt 165 eurole. Eestis maksuvaba tulu 2014 aasta alguses ei muutunud.

Tulumaksu langetamisest võivad ennekõike kõrgema sissetulekuga inimesed, maksuvaba tulu suurendamisest võivad kõik palgasaajad ühepalju.

Riikliku kuutasu alammäära osas olid Eestis töötasu alammäärad 2005 kuni 2008 aastal 17-33% kõrgemad kui Lätis, viimastel aastatel on vahed kuu töötasu alammäärade osas märgatavalt vähenenud, 2011 aastal oli kuutasu alammäär Lätis kõrgem kui Eestis. 2014 aastal tõusis Eestis kuu töötasu alammäär 355 eurole ning Lätis tõusis kuu töötasu alammäär 320 eurole.

Eesti ja Läti tööjõukulude jagunemise võrdluse tulemusel leiab töö autor, et Lätis rakendatava täiendava maksuvaba tulu arvestamine ülalpeetava kohta, koheselt kuutöötasude arvestamisel, on madalapalgalisele töötajale oluline lississetulek. Üksikisiku tuludeklaratsiooni alusel, ülalpeetava kohta tagasiulatuvalt, arvestatava maksuvaba tulu asemel võiks ka Eestis rakendada täiendavat maksuvaba tulu töötasu arvestamisel. Täiendava maksuvabastuse saamiseks Lätis, kontrolli eesmärkidel, kasutatava töötasu maksuraamatu asemel oleks kindlasti võimalik rakendada kaasaegsem elektrooniline meetod, näiteks 1. juuli 2014 aastal rakenduv töötajate register.

Eesti maksusüsteemi üheks eeliseks võrreldes Lätiga on selle lihtsus ja kasutajasõbralikkus, näidissettevõttel kulus aastas maksude maksmisele kolm korda vähem aega kui Lätis, seejuures tööjõumaksude maksmisele kulub näidissettevõttel Eestis neli korda vähem aega kui Lätis.

Palgastatistikale avaldab mõju varimajandus. Suurimaks probleemiks peetakse Lätis ja Eestis ümbrikupalkasid. Läti on tulumaksu laekumise ning maksusoodustuste kontrollimiseks kasutusele võtnud unikaalse registreerimisnumberiga töötasu maksuraamatud, mida väljastab vaid riiklik maksuamet. Eestis alustab juulist tegevust töötajate register, millega soovitakse vähendada varimajanduse ja deklareerimata tööjõumaksude osakaalu.

Ettevõtte tööjõukulude leidmiseks lisandub töötasule sotsiaalkindlustusmaks ja töötuskindlustusmaks, mis on 2014 aastal kehtivate maksumäärade kohaselt Eestis 10,41% kõrgem kui Lätis.

Kokkuvõtvalt leiab töö autor, et tööandja maksud on Eestis kõrgemad kui Lätis kuid need ei ole oluliselt muutunud kümne aasta jooksul, peamine erinevus viimaste aastate tööjõukuludes tekib Eesti ja Läti keskmise brutopalgaga vahest.

VIIDATUD ALLIKAD

- Gabral, K. (2013). Varimajandus ei näita kahanemise märke. Äripäev - avaldatud 17.06.2013. www.aripaev.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&paperarticleid=E5E86D2F-F61E-453D-B87D-336942560384 (2.11.2013)
- KPMG Individual Income Tax and Social Security Rate Survey 2012 <http://www.kpmg.com/CN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Individual-Income-Tax-Social-Security-Rate-O-201210.pdf> (30.11.2013)
- Krediidiinfo uudised 11.03.2014 <http://www.krediidiinfo.ee/index.php?m=74&ny=2014&news=400> (4.05.2014)
- Latvian Saeima approves 2014 budget bill after midnight. The Baltic Course –avaldatud 7.11.2013 <http://www.baltic-course.com/eng/legislation/?doc=83273> (10.11.2013)
- Maksud ja maksusüsteem. https://www.eesti.ee/est/teemad/raha_ja_omand/maksud_2/maksususteem (26.10.2013)
- Mängel, T. (2013) Tööjõu maksustamine Eestis ja teistes Euroopa Liidu riikides. Riigikogu Teemaleht nr 4/12.09.2013 www.riigikogu.ee/doc.php?175571
- Mängel, T. (2012) Maksud ja Majanduskriis. Riigikogu kantselei õigus-ja analüüsiosakond Nr 29/10.12.2012 www.riigikogu.ee/doc.php?174965 (22.10.2013)
- On State Social Insurance. <http://likumi.lv/about.php> (23.10.2013)
- Paying Taxes 2014. <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2014.pdf> (1.12.2013)
- Personal income tax. <http://www.liaa.gov.lv/trade-latvia/market-entry/taxation> (23.10.2013)
- Salary tax books in Latvia. <http://www.baltic-legal.com/latvia-salary-tax-book-eng.htm> (2.11.2013)
- Soosaar, O. Majanduskasvu aeglustumine ei peegeldu veel palkades. Eesti Pank pressiteated-avaldatud 30.08.2013 <http://www.eestipank.ee/press/majanduskasvu-aeglustumine-ei-pegeldu-veel-palkades-30082013> (7.12.2013)

- Seeder, K. Eesti töötajate ja tööandjate palgauuring. Tark tööandja. Kevad 2013
http://www.palgainfo.eu/K13EST/Estonia_Country_Report_Text_Kr4e6yF_YERYEE_ST_S13_DEMO_EST.pdf (04.05.2014)
- Swedbanki majandusprognoos. 2013. http://www.swedbank-research.com/estonian/eestimajandus/2013/q3/swedbanki_majanduslevaade_2013august.pdf (7.12.2013)
- Tax system in Latvia. http://www.fm.gov.lv/en/s/taxes/strategy_of_tax_policy_
(18.10.2013)
- Trasanov, V . Ostujõu pariteetid ja tegelikud kulutused.
<http://www.eestipank.ee/sites/default/files/publication/et/Arhiiv/bylletaan/1996/idex.html> (26.10.2013)
- Tulumaks. https://www.eesti.ee/est/teemad/ettevotja/maksud_ja_toll/ulevaade_eesti_maksusus_temist/tulumaks (26.10.2013)
- Tulumaksuseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122012031>(12.10.2013)
- Tööandja minimaalne sotsiaalmaksu kohustus. <http://www.emta.ee/?id=27635>(18.04.2014)
- Töötajate ravikindlustus ja maksud.
www.eesti.ee/est/teemad/ettevotja/tookeskond_ja_personal (12.10.2013)
- Töötamise registreerimine. <http://www.emta.ee/index.php?id=35283> (17.04.2014)
- Vare, R. 2007. Diplomaatia
<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/majandusliku-kallakuga-korvaltvaade-lati-arenguteele/>(8.12.2013)
- Vilu, A. Kui suur on Eesti ettevõtete maksukoormus? http://www.pwc.com/ee/et/insights/assets/articles/2012/article_30112012.jhtml (1.12.2013)
- Ärikeskond. <http://www.vm.ee/?q=node/4621> (3.10.2013)
- Eesti kestliku arengu väljakutsed. 2013 Riigikontroll.
www.riigikontroll.ee/Portals/0/.../Eesti_kestliku_arengu_valjakutsed.doc (7.12.2013)

SUMMARY

WAGES AND THEIR TAXATION ON THE EXAMPLE OF ESTONIA AND LATVIA

Kai Treier

The question of wages is important to both the employee and the employer. For the employee, it is an issue of income, for the employer, it is an issue of the efficient management of resources and costs. In the catering enterprise serving as the basis of the research problem of this thesis, the increase in labour costs in Estonia has been faster and bigger than in Latvia. At the same time, the employees' dissatisfaction with wages and pressure for pay rise is bigger among the Estonian employees than among Latvians.

The objective of the thesis was to conduct a comparative analysis of the taxation of wages and of changes in wages in Estonia and Latvia. For this purpose, the author compared and analysed the taxation of wages and changes in tax rates and average gross wages in Estonia and Latvia within a period of ten years.

The main difference in labour costs derives from the difference in average gross wage in Estonia and Latvia. Since Estonia's accession to the Eurozone, gross wages have risen faster in Estonia than in Latvia. A shortage of skilled labour has put Estonian wages under pressure, while enterprises depend on the relationship between demand and supply of market wages.

In the case of employers' social insurance liabilities, the Estonian tax rate is considerably higher than in Latvia. Total social insurance contributions are not significantly lower in Latvia than in Estonia, but they are distributed differently. Latvia has waged approximately a third of the social insurance contributions on the employee. In Estonia, the social insurance rate has remained unchanged. The Estonian government finds it important to decrease labour costs, but only in relation to personal income tax and unemployment insurance. Estonia and Latvia have similar long-term income tax strategies, foreseeing proportional income tax and decrease in the rate of income tax. While persons with higher income win from lower income tax, all employed people equally win from the higher basic exemption.

An enterprise's labour costs are the sum of wages plus social insurance and unemployment insurance contributions, the latter being 10.41% higher in Estonia than in Latvia according to 2014 tax rates.

LISAD

Lisa 1. Sotsiaalmaksu määrad 2003-2014 töötaja ja tööandja osa Lätis ja Eestis

	tööandja osa Eestis	töötaja osa Eestis	tööandja osa Lätis	töötaja osa Lätis
2003	0,330	0,001	0,2409	0,090
2004	0,330	0,001	0,2409	0,090
2005	0,330	0,001	0,2409	0,090
2006	0,330	0,006	0,2409	0,090
2007	0,330	0,006	0,2409	0,090
2008	0,330	0,006	0,2409	0,090
2009	0,339	0,018	0,2409	0,090
2010	0,344	0,028	0,2409	0,090
2011	0,344	0,028	0,2409	0,110
2012	0,344	0,028	0,2409	0,110
2013	0,340	0,020	0,2409	0,110
2014	0,340	0,020	0,2359	0,105

Allikas: Autori tabel, koostatud Läti ja Eesti statistikaameti andmebaaside põhjal

Lisa 2. Tulumaksumäärad ja maksuvaba miinimum aastas, Lätis ja Eestis aastatel 2003-2014

	Läti tulumaks	Eesti tulumaks	Läti maksuvaba miinimum	Eesti maksuvaba miinimum
2003	0,25	0,260	360	767
2004	0,25	0,260	360	1074
2005	0,25	0,240	446	1304
2006	0,25	0,230	549	1534
2007	0,25	0,220	857	1534
2008	0,25	0,210	1371	1726
2009	0,23	0,210	600	1726
2010	0,26	0,210	429	1726
2011	0,25	0,210	771	1728
2012	0,24	0,210	771	1728
2013	0,24	0,210	771	1728
2014	0,24	0,210	900	1728

Allikas: Autori tabel, koostatud Läti ja Eesti statistikaameti andmebaaside põhjal

Lisa 3. Kuu töötasu alammäär ja keskmine brutopalk

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kuu töötasu alammäär Lätis	115	129	172	230	254	254	282	287	287
Kuu töötasu alammäär Eestis	172	192	230	278	278	278	278	290	320
Keskmine brutopalk Lätis	381	430	566	682	655	633	660	685	693
Keskmine brutopalk Eestis	516	601	725	825	784	792	839	887	976

Allikas: Autori tabel, koostatud Läti riikliku statistikaameti, Eurostati ja Eesti statistikaameti andmete põhjal

* 2013 aasta II kvartali keskmine brutopalk

Lisa 4. Töötasu alamäära osakaal keskmisest brutopalgast

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Töötasu alammäär keskmisest brutopalgast Lätis	30%	30%	30%	34%	39%	40%	43%	42%	41%
Töötasu alammäär keskmisest brutopalgast Eestis	33%	32%	32%	34%	35%	35%	33%	33%	33%

Allikas: Autori arvutus, lisa 2 andmete põhjal

Lisa 5. Reaalne SKP elaniku kohta, muutus protsentides võrreldes eelmise aastaga

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EL (27 riiki)	1	1,1	2,1	1,7	2,9	2,7	-0,1	-4,8	1,7	1,4	-0,7	-0,4
Eesti	7	8,2	6,7	9,1	10,3	7,7	-4	-14,1	2,6	9,5	4	3,1
Läti	8,4	8,7	10	11,3	12	10,9	-1,7	-16,3	0,8	7,4	6,2	4,6

Allikas: Eurostat

Lisa 6. Tööjõukulude arvestus Eestis

Eesti	
Ettevõtja tööjõukulu kokku	600,00 €
Töötaja netopalk	376,89 €
Tööandja sotsiaalkindlustus	147,76 €
Töötaja tulumaks	61,91 €
Töötaja osa töötuskindlustus	8,96 €
Tööandja osa töötuskindlustus	4,48 €
Brutopalk	447,76 €
Maksuvaba miinimum	144,00 €
Millest:	
Töötaja netopalk	63%
Tööandja maksud	25%
Töötaja maksud	12%

Allikas: Autori arvutus, EMTA andmete alusel

Lisa 7. Tööjõukulude arvestus Lätis

Läti	0 ülalpeetavat	2 ülalpeetavat
Ettevõtja tööjõukulu kokku	600,00 €	600,00 €
Töötaja netopalk	348,02 €	427,22 €
Tööandja sotsiaalkindlustus	114,45 €	114,45 €
Töötaja tulumaks	86,22 €	7,02 €
Töötaja sotsiaalkindlustusmaks	50,94 €	50,94 €
Tööandja ärikindlustusmaks	0,36 €	0,36 €
Brutopalk	485,18 €	485,18€
Maksuvaba miinimum	75,0 €	75,0 €
Ülalpeetava kohta maksuvaba		165 €
Millest:		
Töötaja netopalk	58%	71%
Tööandja maksud	19%	19%
Töötaja maksud	23%	10%

Allikas: Autori arvutus, Ministry of Finance Republic of Latvia andmete alusel

Lisa 8. Töötajate rahuloluküsitlus

Motivatsioon		EE									
	eitamine	4	3	2	1	?	-	vastanute arv	tulemus	10 palli skaalal	
		täiesti nõus	pigem nõus	pigem ei nõustu	üldse ei nõustu	ma ei tea	vastus puudub				
Varustus ja seadmed meie struktuuriüksuses vastavad vajadustele		121	100	35	13	8	2	277	1992.55	7.41	
Minu töökohal tutvustatakse töötajatele hästi uusi töökohustusi		142	86	28	9	12	1	277	2086	7.87	
Minu töötasu vastab minu tööülesannetele ja minu oskustele/teadmistele		20	49	88	103	17	2	277	819.38	3.15	
Tööandja koolitab piisavalt oma töötajaid		68	90	65	19	35	2	277	1495.85	6.18	
Minu töö on oluline – ma võin mõjutada struktuuriüksuse ja ettevõtte tulemust		127	93	16	4	37	3	277	1942.66	8.09	
Minu praegune töö on emotsionaalselt raske ja stressitase nii suur, et see...	1	27	29	104	81	36	8	277	1599.21	6.64	
Olen valmis ja võimeline oma oskustega/teadmistega tegema vastutusr...		55	109	45	14	54	2	277	1425.79	6.39	
Näen võimalusi ma arenguks ettevõttes		59	91	56	15	55	2	276	1382.54	6.26	
Motivatsioon		LV									
		4	3	2	1	?	-				
Varustus ja seadmed meie struktuuriüksuses vastavad vajadustele		131	75	6	3	9	4	224	1829.48	8.51	
Minu töökohal tutvustatakse töötajatele hästi uusi töökohustusi		98	89	20	5	12	2	224	1639.34	7.73	
Minu töötasu vastab minu tööülesannetele ja minu oskustele/teadmistele		56	94	41	12	18	5	224	1352.57	6.57	
Tööandja koolitab piisavalt oma töötajaid	1	11	30	64	99	20	4	224	1516.14	7.43	
Minu töö on oluline – ma võin mõjutada struktuuriüksuse ja ettevõtte tulemust		89	82	31	15	7	3	224	1539.35	7.09	
Minu praegune töö on emotsionaalselt raske ja stressitase nii suur, et see...		70	87	22	8	37	4	224	1352.68	7.23	
Olen valmis ja võimeline oma oskustega/teadmistega tegema vastutusr...		61	70	17	5	71	5	224	1132.81	7.40	
Näen võimalusi ma arenguks ettevõttes		46	100	34	15	29	3	224	1239.22	6.35	

Allikas: Väljavõte ettevõtte töörahulolu küsitlusest Eestis (EE) ja Lätis